

Muzejní instituce a kulturní život postižených a znevýhodněných jedinců

Bc. Šárka Drápalová

Diplomová práce
2018

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok 2017/2018

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Šárka Drápalová
Osobní číslo: H150035
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Forma studia: kombinovaná

Téma práce: **Muzejní instituce a kulturní život postižených a znevýhodněných jedinců**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti sociální psychologie, teorie muzejní pedagogiky a teorie sociální pedagogiky.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovoru.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

JAGOŠOVÁ, Lucie, JÚVA, Vladimír, MRÁZOVÁ KRAJÍČKOVÁ, Lenka. Muzejní pedagogika: metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-207-9.

MATOUŠEK, Oldřich, KODYMOVÁ, Pavla, KOLÁČKOVÁ, Jana. Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

WESCHENFELDER, Klaus. Handbuch Museumspädagogik. Düsseldorf: Schwan, 1992. ISBN 3-590-14285-5.

WROCZYŃSKI, Ryszard. Sociálna pedagogika. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1968. ISBN PK-0051.895 2-0612.306.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. Edukační potenciál muzea. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3034-8.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvin, CSc.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

1. prosince 2017

Termín odevzdání diplomové práce:

20. dubna 2018

Ve Zlíně dne 1. prosince 2017

doc. Ing. Aněžka Lengálová, Ph.D.

děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.

ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- беру на ве́доми, что дипломová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k načtenutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohláším, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 12.3.2014

.....
.....

¹⁾ Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací.

²⁾ V tomto díle nepřetlačte ani žádné dílennosti, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých předškolní období včetně posmrtné odpovědi a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpisy vysoké školy.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá problematikou kulturního života lidí s tělesným postižením v rámci muzejních institucí. Teoretická část nám poskytuje základní informace ke zkoumané problematice, včetně vysvětlení základních pojmů a stručnou charakteristiku vybrané odborné literatury. Praktická část je zaměřena na kvalitativní výzkum, kde se zabývá analýzou rozhovorů s osobami s tělesným znevýhodněním. Cílem práce je upozornit na problematiku přístupu k lidem se zdravotním znevýhodněním v muzejních institucích, památkových objektech a při jejich doprovodných akcích.

Klíčová slova: muzejní pedagogika, kulturní prostředí, muzeum, tělesné znevýhodnění.

ABSTRACT

The diploma thesis deals with the issue of cultural life of handicapped persons within the museum institutions. The theoretical part provides basic information on the issue, including an explanation of basic terms and brief characteristics of selected literature. The practical part is focused on qualitative research, which deals with the analysis of interviews with physically handicapped persons. The aim of the work is to highlight the issue of approach to people with health disabilities in museums, monuments and their accompanying events.

Keywords: museum education, cultural environment, museum, physical handicap.

Děkuji svému vedoucímu práce doc. PhDr. Mgr. Jaroslavu Balvínovi, CSc. za vysoce odborné vedení diplomové práce a současně vstřícnost, lidskost a ochotu, se kterou jsem setkala při konzultacích.

Děkuji i své dceři Barboře a manželovi Ivovi, bez jejichž podpory a tolerance by nebylo možné zvládnout studium při zaměstnání. Byli mně oporou a doufám, že i já jim budu oporou v dalších chvílích našeho života.

„Je-li člověk nespokojený se svým stavem, může jej změnit dvěma způsoby. Buď změni podmínky svého života, nebo svůj duševní postoj. První není vždy možné, to druhé je možné vždy.“

Ralph Waldo Emerson

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM A POJMŮM	12
1.1 ZKOUMÁNÍ TÉMATU V DOMÁCÍ, ZAHRANIČNÍ A CIZOJAZYČNÉ LITERATUŘE	12
1.2 VZTAH K TÉMATU SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	14
1.3 K ZÁKLADNÍM POJMŮM	17
2 MUZEJNÍ PEDAGOGIKA	19
2.1 VÝVOJ MUZEJNÍ PEDAGOGIKY	19
2.2 MUZEA A NÁVŠTĚVNÍCI SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI	22
2.3 MUZEJNÍ PEDAGOG.....	25
3 ZDRAVOTNÍ POSTIŽENÍ A ZNEVÝHODNĚNÍ	29
3.1 DRUHY TĚLESNÝCH POSTIŽENÍ	29
3.2 SENIORSKÝ VĚK A STÁŘÍ.....	31
3.3 KOMUNIKACE.....	35
II PRAKTICKÁ ČÁST	38
4 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	39
4.1 CÍL VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	39
4.2 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A VÝZKUMNÝ SOUBOR	40
4.3 VOLBA TYPU VÝZKUMU A SBĚRU DAT	41
4.4 ZAKOTVENÁ TEORIE	41
5 REALIZACE VÝZKUMU	45
5.1 ETICKÉ ASPEKTY VÝZKUMU	45
5.2 ROZHOVORY.....	45
5.3 TRANSKRIPCE.....	47
6 ANALÝZA A VLASTNÍ INTERPRETACE VÝZKUMU	48
6.1 ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT	48
6.2 INTERPRETACE DAT	60
6.3 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ A DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	63
ZÁVĚR	67
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	69
SEZNAM OBRÁZKŮ	72
SEZNAM TABULEK	73
SEZNAM PŘÍLOH	74

ÚVOD

Zdraví. Jak jednoduché, přejeme si ho při různých příležitostech a mnohdy přání považujeme za bezvýznamnou frázi. Až v momentě, kdy o něj přicházíme, uvědomujeme si jeho důležitost. Světová zdravotnická organizace (WHO) definuje zdraví jako stav fyzické, psychické, sociální a estetické pohody. Tato práce se zabývá problematikou návštěv lidí s omezenými možnostmi pohybu v muzejních institucích, památkových objektech a při jejich doprovodných akcích. Muzea 21. století mají nejen edukační funkci, ale čím dál více se dostává do popředí i jejich sociální funkce, stávají se místem trávení volného času a setkávání. Lidé s omezenými možnostmi pohybu mají běžné potřeby jako každý, kulturní život je pro ně stejně, ne-li více důležitý jako pro zdravého jedince. Cílem této práce je odkrýt většinové společnosti život lidí s hendikepem, s čím se potýkají v běžném životě a čím můžeme být nápomocní při odstraňování různých bariér ať už psychických nebo fyzických.

V teoretické části diplomové práce, která je rozdělena do tří kapitol je naším záměrem poskytnutí náhledu na muzejní pedagogiku, práci muzejního pedagoga a návštěvníky se speciálními potřebami. Zabýváme se vztahem této problematiky k sociální pedagogice, definujeme vybrané pojmy a představujeme některá zajímavá díla, ze kterých jsme čerpali informace. Popisujeme druhy tělesných postižení, seniorský věk a stáří. V těchto zdánlivě rozlišných tématech nás zajímá společný znak, kterým je omezení pohybu, jenž přináší různá úskalí při návštěvách muzejních institucí. V neposlední řadě upozorňujeme na komunikaci, která je velmi důležitá při sociální interakci.

V oblasti výzkumu bylo naším hlavním cílem zjistit, jaký dopad má zdravotní postižení a znevýhodnění na kulturní život jedince, odkrýt prožívání těchto lidí při návštěvách, prohlídkách a kulturních akcích v muzejních institucích. Protože se jedná o citlivou problematiku, rozhodli jsme se pro její zkoumání využít kvalitativní výzkum, kdy pro zpracování získaných údajů budeme aplikovat metodu zakotvené teorie. Jako metodu získávání potřebných informací jsme zvolili strukturované rozhovory s lidmi s omezenými pohybovými možnostmi.

Téma kulturního života lidí s hendikepem v muzejních institucích bylo vybráno pro jeho stálou aktuálnost a také pro osobní zkušenosti jak v roli muzejního pedagoga, tak v roli pečující osoby. Z tohoto důvodu má pro nás podrobné prozkoumání této problematiky velkou osobní významnost.

Přínos diplomové práce spatřujeme nejen k přispění k co největší informovanosti veřejnosti o životě lidí s hendikepem, ale také k podpoře při profesním rozvoji pracovníků v muzejních institucích, kteří přicházejí do styku s návštěvníkem se speciálními potřebami.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM A POJMŮM

Muzejní pedagogika je specifický a poměrně mladý obor, který se u nás rozvíjí zejména v posledních třiceti letech. Podstatnou měrou k vymezení muzejní pedagogiky jako vědecké disciplíny přispělo v roce 1981 vydání publikace *Příručka muzejní pedagogiky: Orientacea metody pro praxi*, dvou předních německých muzejních pedagogů Klause Waschenfeldera a Wolfganga Zachariase. Vitalizaci českých muzeí konce 20. století výstižně vyjádřila ve svém projektu a publikaci *Brána muzea otevřená* Alexandra Brabcová. Mezi hlavní české autory, kteří se zabývají tímto oborem v současnosti patří Vladimír Jůva, Lucie Jagošová, Lenka Mrázová a Petra Šobáňová.

1.1 Zkoumání tématu v domácí, zahraniční a cizojazyčné literatuře

Doc. PhDr. Vladimír Jůva, CSc. je vedoucím Katedry pedagogiky sportu Fakulty sportovních studií Masarykovy univerzity, kde přednáší pedagogické disciplíny v učitelských i neučitelských studijních programech. Externě vyučuje muzejní pedagogiku na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Ve výzkumné práci se zaměřuje na kulturní a muzejní pedagogiku a na pedagogiku sportu. Mezi jeho hlavní monografie mimo jiné patří *Vývoj německé muzeopedagogiky* a *Dětské muzeum-Edukační fenomén pro 21. století*. Z těchto publikací bude v diplomové práci čerpáno. Publikace *Vývoj německé muzeopedagogiky* popisuje rozvoj této vědecké disciplíny jak v bývalém západním Německu, tak také v bývalé NDR. Dále mapuje pracovní pole a profesionální přípravu muzejních pedagogů. Kniha *Dětské muzeum – Edukační fenomén pro 21. století* přináší informace o rozvoji dětských muzeí ve světě i u nás. Zmiňuje vznik našeho prvního dětského muzea v Brně při Moravském zemském muzeu. Zabývá se také sociálními aspekty dětských muzeí.

Mgr. Lucie Jagošová, Dis. absolvovala v letech 1997–2000 Vyšší odbornou školu informačních a knihovnických služeb v Brně, dále v letech 2000–2005 obory muzeologie a pedagogika na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. V letech 2000–2006 pracovala v Muzeu města Brna. V současné době působí v Ústavu archeologie a muzeologie Masarykovy univerzity jako asistentka. Přednáší v Metodickém centru Moravského zemského muzea pro budoucí muzejní pedagogy. Společně s Vladimírem Jůvou a Lenkou Mrázovou vydali publikaci *Muzejní pedagogika – Metodologické*

a didaktické aspekty muzejní edukace. Toto dílo se mimo jiné zabývá předmětem, infrastrukturou a pracovním polem muzejní pedagogiky, hledá odpověď na otázku, kdo je muzejní pedagog, věnuje se postavení muzejní pedagogiky v systému věd.

Mgr. Lenka Mrázová absolvovala v letech 1997–2003 muzeologii, historii, sociální pedagogiku a poradenství na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Mezi lety 2003–2004 pracovala jako muzejní pedagog v Muzeu romské kultury v Brně a v letech 2004–2007 se spolupodílela na koncepci a realizaci vzdělávacích projektů ve spolupráci např. s Katedrou občanské výchovy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, Anne Frank House Amsterdam nebo Vzdělávacím a kulturním centrem Židovského muzea v Praze. Od roku 2004 externě vyučuje muzejní pedagogiku a didaktiku v Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity a taktéž jako Lucie Jagošová přednáší v Metodickém centru muzejní pedagogiky v Moravském zemském muzeu. Od roku 2007 působí i jako lektorka Nástavbového kurzu Školy muzejní propedeutiky - Muzejní výstavnictví Asociace muzeí a galerií České republiky. Kromě spoluautorství na již výše zmíněné knize se také podílela na vzniku publikace *Základy muzejní pedagogiky* kolektivu autorů vyučujících v Metodickém centru Moravského zemského muzea. Tyto studijní texty slouží k výuce muzejních pedagogů. Je v nich zahrnut úvod do muzeologie a andragogiky, dále plánování edukačních aktivit, marketing a komunikace v muzeu. Nabízí cenné informace k problematice návštěvníků se speciálními vzdělávacími potřebami. Metodické centrum muzejní pedagogiky vydalo též metodický materiál *Návštěvníci s mentálním postižením* autorky Soni Mertlové. Ačkoliv se budeme v této práci věnovat výzkumu s lidmi s tělesným postižením, publikace věnovaná návštěvníkům s mentálním postižením přináší zajímavý pohled na adaptabilitu a socializaci nebo integraci a inkluzivní postoj.

Doc. Mgr. Petra Šobánková, Ph. D. je garantem studia na Katedře výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci pro magisterský obor Muzejní a galerijní pedagogika. Je autorkou mimo jiné i knih *Muzejní edukace* a *Edukační potenciál muzea*. Také se podílí v Metodickém centru Moravského zemského muzea na vzdělávání muzejních pedagogů. Kniha *Muzejní edukace a Edukační potenciál muzea* nabízí pohled jak na současné muzeum, tak na jeho historický vývoj. Otevírá diskuzi o edukačním potenciálu a edukační úloze muzea.

Pohled na sociální práci přináší publikace *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Jak již název napovídá autoři Oldřich Matoušek, Jana

Koláčková a Pavla Kodymová rozvádějí úskalí různých skupin lidí v rámci práce sociálního pracovníka či pedagoga. Mimo jiné, a to je pro naši práci důležité, je to skupina osob s tělesným postižením a senioři.

Knihu *Sociálna pedagogika* napsal Ryszard Wroczynski, který je považován za významného představitele polské sociální pedagogiky. V publikaci se věnuje předmětu a úloze sociální pedagogiky, a především působením sociálního prostředí na vývoj a osobnost člověka.

V roce 1981 vyšla publikace *Handbuch Museuspädagogik: Orientierungen und Methoden für die Praxis*. Její autoři jsou Klaus Weschenfelder a Wolfgang Zacharias. Tato rozsáhlá práce se stala asi nejvlivnější německy psanou příručkou pro muzejní pedagogy. Ve čtyřech obsažných kapitolách se autoři věnují vymezení muzea jako místa učení, didaktickým aspektem učení v muzeu, zejména obsahu, formám a metodám muzejní edukace. Podrobně se zabývají různými podobami muzejní edukace v praxi. Zaobírají se také perspektivami dalšího vývoje muzejní pedagogiky a upozorňují na nutnost řešit některé její problémy, jako např. profesní přípravu muzejních pedagogů, spolupráci mezi muzeem a školou nebo využití muzeí pro volnočasové aktivity.

Knih *Tělesné postižení jako fenomén i životní realita* si klade za cíl věnovat se vybraným filozofickým, sociálním, etickým, pedagogickým a lidskoprávním aspektům tělesného postižení. Snaží se upozornit na to, co může vnášet tělesné postižení do života člověka, s jakými překážkami různého druhu se mohou lidé s tímto hendikepem potýkat jak ve vztahu ke společnosti, tak ve vzájemných vztazích s ostatními.

1.2 Vztah k tématu sociální pedagogiky

Teoretické, výzkumné a hlavně aplikační pole muzejní pedagogiky úzce souvisí se zaměřením celé řady pedagogických disciplín. Z pohledu věku i zastávaných sociálních rolí muzejního publika jsou pro muzejní pedagogiku důležité podněty předškolní, školní, rodinné i vysokoškolské pedagogiky, andragogiky, geragogiky, sociální pedagogiky a speciální pedagogiky. „Zvláště významný vztah se rozvíjí mezi muzejní a sociální pedagogikou. Rozvoj muzejněpedagogických programů, specifických prostor pro muzejní publikum a především dětských muzeí velmi vhodně ilustruje konkrétní možnosti utváření pedagogizovaného sociálního (kulturního) prostředí pro děti, mládež, dospělé, seniory i pro celé rodiny.“ (Jagošová, Jůva, Mrázová 2010, s. 85)

Muzejněpedagogické programy často zahrnují zážitkové prvky, čímž se vytváří praktické i výzkumné pole pro pedagogiku zážitku. (Jůva, 2010, s. 85)

Zážitková pedagogika má za cíl učit v souvislostech vědomostních, ale i sociálních, nikoli jen prostřednictvím izolovaného drilování studia. Zabývá se především prožitkem. Prožitek je něco, co člověka provází od početí až do smrti, je obsažen v každém okamžiku našeho života a všechny vnější podmínky prostředí tento prožitek ovlivňují. Na člověka působí také hodně faktorů, které se promítají do jeho výsledné pozice v prostředí. Z psychických faktorů je to např. osobnost, temperament, stavy vědomí, emoce, pozornost, a hodnotový systém. Ze sociálních faktorů je to pozice v sociální skupině, cítění sounáležitosti k sociální skupině a uplatnění ve společnosti. Z kulturně-antropologických faktorů se jedná o příslušnost k určité kultuře a zachovávání jejich tradic a zvyků. Z pohledu spirituálního jde o příslušnost ke konkrétnímu náboženství a respektování jeho hodnot, z geografického je to např. místo, kde člověk vyrůstal. (Kirchner, 2009, s. 9-10)

Volnočasové muzejněpedagogické aktivity propojují muzejní pedagogiku s didaktikou a pedagogikou volného času. (Jůva, 2010, s. 85).

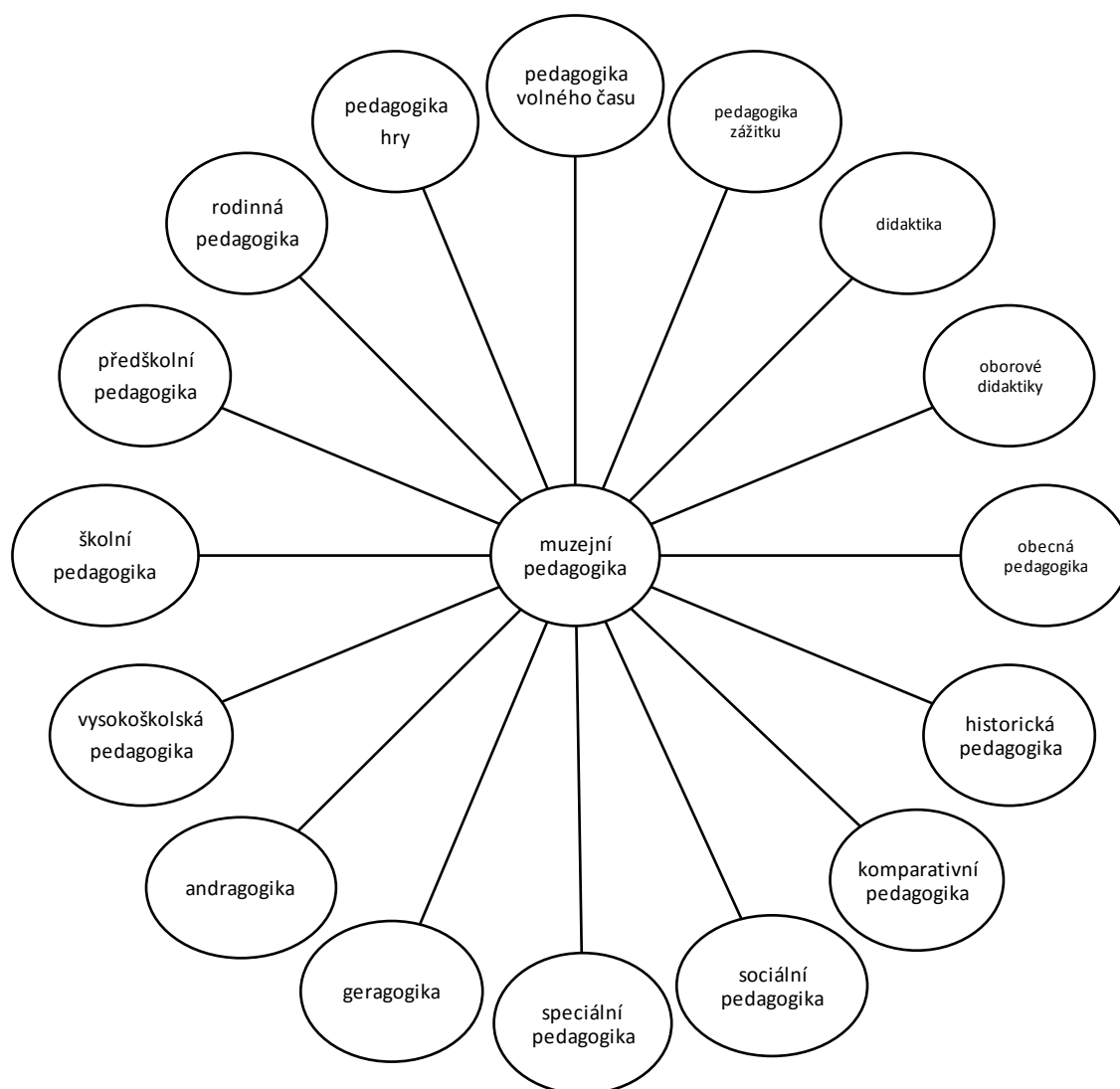
Volný čas je doba, kdy si své aktivity můžeme svobodně vybrat, děláme je rádi a přinášíjí nám pocit uvolnění a uspokojení. (Pávková, 2014, s. 11)

Ze zdravotně-hygienického pohledu volný čas podporuje zdravý tělesný i duševní vývoj člověka. Správné využití volného času se pozitivně odráží na celkovém zdravotním stavu jedince. (Pávková, 2014, s. 15)

Sociální a edukační funkce představují jeden z velmi důležitých úkolů práce muzea. Jejím cílem je obeznámit všechny sociální skupiny a věkové kategorie se sbírkami a umožnit jim účast na poznávání a rozvoji kultury. (Jagošová, Jůva, Mrázová, 2010, s. 72)

Při současném trendu „muzea pro všechny“ vystupuje do popředí spolupráce se sociální a speciální pedagogikou, které se zabývají problémy jedinců se sociálním a zdravotním znevýhodněním. (Jagošová, Jůva, Mrázová 2010, s.85)

Obr. č. 1: Muzejní pedagogika v poli vybraných pedagogických disciplín (Jagošová, Jůva, Mrázová, 2010. s. 86)

Muzejní instituce vytvářejí různé programy pro lidi s tělesným či jiným znevýhodněním. Snaží se tyto osoby integrovat.

Dle Matouška a kol. integrace znamená účast v sociálních vztazích. Segregace oproti tomu znamená izolaci, vyčlenění ze společenských vztahů, rezignaci na společenské vztahy, podvolení se postižení. Znevýhodnění se potom stává nepřekonatelnou bariérou mezi hendikepovaným a těmi druhými. Poměr mezi integračními a segregačními snahami je

v současném světě chápán jako jeden z ukazatelů kulturnosti, humanity a vyspělosti společnosti. (2005, s. 91)

1.3 K základním pojmům

Muzeum je v České republice definováno jako instituce, která získává a shromažďuje přírodniny a lidské výtvořiny pro vědecké a studijní účely, zkoumá prostředí, z něhož jsou přírodniny a lidské výtvořiny získávány, z vybraných přírodnin a lidských výtvořin vytváří sbírky, které trvale uchovává, eviduje a odborně zpracovává, umožňuje způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu jejich využívání a zpřístupňování poskytováním vybraných veřejných služeb, přičemž účelem těchto činností není zpravidla dosažení zisku. Galerii je muzeum specializované na sbírky výtvarného umění. Veřejně prospěšnými službami poskytovanými muzeem k uspokojování kulturních, výchovných, vzdělávacích a informačních potřeb veřejnosti (dále jen "veřejná služba"). Veřejné služby jsou zčásti nebo zcela financovány z veřejných rozpočtů. (Zákon č. 122/2000 Sb)

Kromě institucí nazývajících se muzeem, fungují se stejným či obdobným posláním i další kulturní instituce jako historické památky, botanické zahrady, galerie umění, kulturní střediska či přírodní rezervace, které pečují o hmotné i nehmotné zdroje kulturního dědictví.

„Kultura je komplex materiálních, především ale nemateriálních výtvořin (poznatků, idejí, hodnot, morálních norem aj.), které lidská civilizace během svého vývoje vytvářela. Toto „kulturní dědictví“ si lidstvo předává z generace na generaci.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 135)

„Humanismus (lat. Humanus = lidský) je antropocentrická koncepce, jejímiž základními pilíři jsou hodnota člověka a jeho práva. Humanisté se v praktické rovině snaží o vytvoření podmínek k důstojnému životu každého člověka: mladého i starého, zdravého i nemocného.“ (Haškovcová, 2010, s. 19)

Sociální adaptace je přizpůsobení se člověka novým sociálními podmínkám. (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 12)

Gerontagogika je obor pedagogiky, který se zabývá vzděláváním a učením lidí v seniorském věku. (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 84)

Zdravotní postižení je v českém prostředí užívaný výraz, který vypovídá o tom, že je nějak narušeno zdraví člověka. Označuje fakt, že je nějak porušena, omezena nebo znemožněna určitá funkce nebo schopnost podat výkon v nějaké činnosti. (Novosad, 2011, s. 90)

Handicap, hendikep je nepříznivá sociální situace člověka vyplývající z poruchy nebo omezené schopnosti. Hendikepovaná osoba nemůže naplňovat očekávání, která jsou v dané kultuře a době spojována s normalitou – vždy záleží na okolnostech a podmínkách. Hendikep jako možný sekundární důsledek nemoci či postižení je víceméně společenský pojem, stejně jako zdravotní postižení, který se odvíjí ze vztahu mezi tělesným, smyslovým nebo psychickým poškozením a společenským prostředím. (Novosad, 2011, s. 91)

Sociální klima. Tento termín se většinou používá ve vztahu ke škole, kde se hovoří o sociálním klimatu třídy či celé školy. Lze jej však aplikovat na sociální prostředí muzea, kde se setkáváme s vhodnými podmínkami pro jeho utváření. Jde zejména o spolupráci všech účastníků, pomoc a podporu muzejních pedagogů, lidskost v jednání, potěšení a radost ze společenství a vzájemné respektování účastníků muzejně pedagogických programů. (Jůva, 2004, s. 155)

Vyrovňávání příležitostí je proces, jehož prostřednictvím jsou různé systémy společnosti např. činnosti, služby a informace zpřístupněny všem lidem, obzvláště osobám se zdravotním znevýhodněním. (Matoušek a kol., 2005, s. 92)

„Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení spánku a času věnovanému práci, péči o domácnost a rodinu.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, s. 274)

Ryszard Wroczynski uvádí, že volný čas je společenská hodnota a o způsobu využívání této hodnoty rozhoduje výchova, kterou je třeba organizovat tak, aby od nejmladších let vedla k návykům racionálně trávit volný čas. (1968 s. 234)

Ontogeneze je biologický vývoj jedince od zárodku až do zániku. (Klimeš, 1981, s. 489)

2 MUZEJNÍ PEDAGOGIKA

Muzejní pedagogika je poměrně mladá a rozvíjející se pedagogická disciplína, která zkoumá všechny aspekty využívání muzeí a muzejních sbírek pro vzdělávací činnost. Všeobecně je ve světě trend rozšiřovat podíl muzeí na formálním, neformálním i informálním vzdělávání.

Formální vzdělávání je vzdělávání, které se uskutečňuje ve vzdělávacích institucích, tedy školách. Jejich funkce, prostředky a způsoby hodnocení, obsah a cíle jsou legislativně vymezeny. Zrcadlí ekonomické, politické, sociální a kulturní potřeby dané společnosti. Vzdělávání probíhá ve stanoveném čase a formách. (Průcha, Walterová, Mareš 2009, s. 79)

Neformální vzdělávání je organizované vzdělávání, které probíhá mimo formální vzdělávací systém. Poskytuje vzdělávání dospělých i mládeže v různých institucích jako jsou podniky, vzdělávací agentury, kulturní zařízení, kluby apod. (Průcha, Walterová, Mareš 2009, s. 170)

Informální vzdělávání je celoživotní proces získávání znalostí a osvojování dovedností a postojů z každodenních zkušeností z prostředí a kontaktů s různými lidmi. Probíhá neorganizovaně a nesystematicky v rodině, mezi vrstevníky, při čtení knih, při cestování, při návštěvách muzeí, galerií, výstav, divadel, při poslechu rozhlasu, sledování televize apod. (Průcha, Walterová, Mareš 2009, s. 104)

2.1 Vývoj muzejní pedagogiky

Již v antickém světě lze nalézt předchůdce dnešních muzeí. Tato instituce se nazývala museion a primárně tento termín označoval sídlo múz. Múzy zpočátku představovaly ztělesnění hudby a tance, později každá múza získávala svůj specifický atribut, který zastupoval vědy a umění. Za vlády Alexandra Velikého s Aristotelovým vlivem, se začal vyvíjet vědecký výzkum a zásadně se začalo měnit i myšlení ve všech oblastech. Pojem museion se přestal používat pouze pro kultovní místa k uctívání múz. I ve školních místnostech byly umístěny sochy múz, tím se velmi těsně propojily se školním životem a brzy termín museion označoval nejen místo múz, ale také obecně vzdělávání, edukační proces a místa pro vzdělávání. Nejslavnější antickým domem múz bylo alexandrijské museion. V areálu muzea se nacházely parky s exotickou florou, zahrady s vodotryskem,

prostor pro divoká zvířata, hvězdárna s přístroji pro astronomické studie, stromořadí a sloupořadí, kabinet naturálií, sbírka klenotů apod. K vědecké činnosti patřil i výzkum lékařů, kteří zde vykonávali svoji vědeckou práci a zároveň přednášeli. Další učenci se zde věnovaly historicko-filozofickým úvahám a astronomickým studiím. V areálu museia byla i rozsáhlá knihovna, která osahovala texty z celého světa, bylo v ní 500 000 až 700 000 tisíc papyrových svitků. Alexandrijské museion zaniklo v roce 642 s rozpadem antického světa. (Jůva, 2004, s. 23) Mimořádný kulturní a vědecký význam této instituce se stal směrodatný pro jeho návrat v 18. století. První snahy o návrat muzea v novověké historii se začaly objevovat v 15. století, kdy se začaly rozvíjet sbírky šlechty a učenců. Vznikaly kabinety naturálií, kabinety kuriozit, pokladnice umění, komory divů apod. Sloužily nejen pro studia, ale především k reprezentačním účelům. Přístup k nim měl však jen úzký okruh elity. Nejspíše prvním muzeem novodobého světa byl starý palác Medicejů ve Florencii, postavený kolem roku 1440. Avšak i tento palác byl oproti kostelům, kde bylo umělecké dílo přístupné všem, určen jen pro vyvolené. Vstup a pohled na sbírky byl přísně kontrolován podle vůle pána. První snahy o demokratizaci muzeí a v nich uchovávaných sbírek přišly v 18. století, kdy doba osvícenství sebou přinesla změnu tradiční představy o hierarchii společnosti. Lidé se postavili proti autoritářskému myšlení a požadovali přístup ke sbírkám a knihovnám. Myšlenkový odkaz osvícenství se na začátku 19. století smísil s nárůstem národního hnutí a byl impulsem pro vznik řady národních muzeí a galerií. (Jůva, 2004, s. 23)

Tato situace byla nejvýraznější v Německu, kde bylo založeno mnoho muzeí, po vzoru muzeí francouzských, vzniklých během Velké francouzské revoluce. K rozvoji německých muzeí napomohla jednak pohotová reakce mnohých knížecích sběratelů, ale také pochopení hodnoty uměleckých sbírek, které se vrátily na svá původní místa po napoleonském rabování. (Jůva, 2004, s. 26)

V Německu můžeme výraznější rozšíření vztahu k široké veřejnosti sledovat ve 2. polovině 19. století při zakládání řemeslných a uměleckoprůmyslových muzeí. (Jůva, 1994, s. 19)

Veřejné muzeum vzniklo ze sociální potřeby a z potřeby podporovat rozvoj nového a dynamického vztahu mezi učením a kulturou. Tato situace, která nastala v 19. století souvisela s rostoucím vědomím, že pozoruhodnost muzejních exponátů a uměleckých děl utváří srdce i mysl člověka. Vzdělávací úloha těchto institucí byla dále posilována na

přelomu 19. a 20. století. V souvislosti se vzděláváním se často připomíná právě Německé muzeum, které vzniklo jako jedno z prvních muzeí světa s prioritně edukačními cíli. Bylo založeno v roce 1903 a od počátku plnilo především pedagogické úkoly, hodně se věnovalo problematice metodiky výstav a snažilo se propojit obsah muzejních sbírek se školním učivem. (Jůva, 2004, s. 27)

O moderním muzeu lze hovořit od 80. let minulého století, kdy došlo k mimořádnému rozvoji těchto institucí. Muzea od této doby většinou už pracují jako profesionální zařízení s odborně kvalifikovanými zaměstnanci. Moderní muzea se začaly pozvolna stávat ve světě i u nás místem k setkávání a diskuzím. Svým materiálním a sociálním prostředím dávají impuls k potřebné komunikaci, kterou posilují častým zřizováním společenských místností jako čajoven, kaváren, klubů apod. (Jůva, 2004, s. 29)

S nástupem nového tisíciletí dochází i ke změně významu muzejních institucí. K současným muzejně pedagogickým snahám patří kladení důrazu zejména právě na komunikaci, dále na nabídku zážitku, na možnost smysluplného trávení volného času či vytváření příjemného a kultivovaného prostředí pro muzejní návštěvníky. Nejčastější motiv návštěvy muzea tvoří volnočasové hodnoty a zájmy, jako je být pohromadě s dalšími lidmi, mít možnost se něčemu přiučit, aktivně se na něčem podílet, cítit se ve svém prostředí pohodlně a příjemně, získávat nové zkušenosti, dělat něco vděčného. (Jůva, 2004, s. 31)

O tomto trendu vypovídá i v současné době probíhající rozsáhlá, několik let trvající rekonstrukce Národního muzea v Praze, kde se v projektu pamatuje také i na odpočinková místa a sociální zázemí. V přízemí bude dvorana určená pro setkávání, muzejní kavárna, dětský koutek a muzejní obchod. Budova bude samozřejmě bezbariérová. Předpokládaný termín pro zpřístupnění po rekonstrukci je říjen 2018. Otevření budovy bude spojeno s velkou výstavou ke 100. výročí založení Československé republiky a k výročí 200 let od založení Národního muzea. (Národní muzeum, 2018)

I Šobáňová uvádí, že lidé v současné době využívají muzea hlavně jako kvalitní a přitažlivou formu využití volného času a není pochyb, že návštěva muzejní instituce kromě zábavy přináší vždy i poučení a získání nových informací. (2012, s. 85)

V soudobé humanistické koncepci edukace se zdůrazňuje pomoc pedagoga vychovávanému jedinci, tzn. v procesu muzejní edukace pomoc muzejního pedagoga reálnému, potencionálnímu nebo virtuálnímu návštěvníkovi. Uvedený aspekt – pomoc

jedinci – se v praxi uplatňuje nedirektivním přístupem pedagoga, kdy konkrétní formy a metody edukace mají charakter pomáhání, podpory a odborného poradenství a chápání edukace jako pomoci na cestě životem. (Jagošová, Jůva, Mrázová, 2010 s. 73)

2.2 Muzea a návštěvníci se speciálními vzdělávacími potřebami

Společenské poslání a nabídka kulturních služeb pro širokou veřejnost spočívá v rovném přístupu ve fyzické a smyslové dostupnosti muzeí i pro návštěvníky se speciálními vzdělávacími potřebami, protože je normální, být různí. Muzea se snaží vlastní dostupnost pro co nejširší veřejnost zajistit dvěma způsoby. První spočívá v odstraňování bariér, které by mohly zabraňovat v přístupu do muzeí. Druhý se váže na utváření kulturních a edukačních aktivit se zohledněním různých forem znevýhodnění a speciálních potřeb návštěvníků. Fyzickou dostupností se rozumí přístup do budovy a vnitřních prostor muzea, ideálně tak, aby návštěvu mohli absolvovat všichni návštěvníci bez rozdílu sami. Ne vždy je možné odstranit všechny bariéry, pak je cílem alespoň redukce negativních vlivů omezujících nebo zcela znemožňujících přístup. Fyzickou dostupnost muzea dělíme na vnější (okolí muzea) a vnitřní (interiéry muzea). Mezi vnější fyzickou dostupnost patří orientace v terénu a přístupových cestách k muzeu, přímo s budovou pak souvisí instalace přístupových ramp, schodolezů apod. (Jagošová a kol., 2014, s. 41)

Zkvalitnění života lidem s omezenou pohyblivostí přinesl projekt Konta bariéry nazvaný Mapy bez bariér. Tyto mapy umožní osobám s omezenou mobilitou lépe plánovat výlety a zpřístupnit jim kulturněhistorické dědictví naší země. V rámci projektu byla do konce roku 2015 zmapována přístupnost téměř 600 objektů po celé České republice. Pozornost se soustředila na národní kulturní památky jako hrady, zámky, kostely, ale i další zajímavé turistické objekty. Měření zahrnovalo rovněž památky UNESCO. Odborní pracovníci osobně navštívili tato místa a pomocí měřicích přístrojů a nástrojů zaznamenaly údaje významné pro pohyb osob s omezenou mobilitou. Jedná se například o sklon nájezdových ramp, šířku dveří, rozměry výtahové kabiny nebo přístupnost a vybavenost toalet. Zjištěné údaje byly zaneseny do nové webové aplikace Mapy bez bariér, data jsou přístupné jednotlivcům i organizacím. (Konto bariéry, 2015)

Vnitřní fyzická dostupnost se týká především orientace v terénu např. rozlišení jednotlivých podlaží, odstraňování různých nerovností podlah, dostatečné osvětlení apod. Přístupnost návštěvníkům se speciálními potřebami zajistí také instalace indukčních

smyček pro lidi, kteří používají naslouchadla, umístění Braillova písma nebo dotykové expozice. Zmíněné kroky spolu s vyškoleným muzejním personálem představují předpoklad pro umožnění edukačních služeb a návštěvu muzea výše zmíněných návštěvníků. Hovoříme tedy i o smyslové dostupnosti muzeí a muzejní prezentace tzn., že všechny informace by měly být přístupné ke vnímání co největším počtem smyslů. Muzejní instituce se snaží svým přístupem odbourávat nejen bariéry fyzické a smyslové, ale i bariéry sociálního a psychického charakteru. Podle výzkumů jsou obecnými bariérami, které brání v návštěvnosti muzeí např. únava, nedostatek času, nedostatek peněz, jiné zájmy nebo pocit dotyčného, že do muzea nepatří nebo nemá rád jeho atmosféru. „Na základě potřebných náprav a úprav by muzeum mělo být schopné úspěšně odvracet tyto námětky:

- *To není pro lidi jako jsme my.*
- *Nikdy není otevřeno.*
- *Je to příliš vyčerpávající.*
- *Nemohu sebou vzít děti.*
- *Jak se tam vůbec dostanu.*
- *Nemohu si to dovolit.*
- *Nezvládnou zdolat schody.*
- *Už mi neslouží oči, jak by bylo potřeba.*“(Jagošová a kol. 2014, s. 42)

Vzdělávací, výchovný a relaxační potenciál muzea se zakládá nejen v zajištění dostupnosti muzea a jeho prezentačních aktivit, ale také v nabídce komfortu pro návštěvníky. Úspěch muzejních institucí u svých návštěvníků a ochota přicházet opakovaně spočívá i v tom, jak kvalitní zázemí a další služby muzeum návštěvníkům nabídne. Mezi důležité patří:

- Čisté nekuřácké odpočinkové zóny s dostatkem míst pro sezení.
- Optimálně vybavené, hezké a čisté a dobře označené toalety, vhodné pro všechny návštěvníky, včetně handicapovaných.
- Dostatečně velký a personálně zajištěný prostor pro odkládání svršků a deštníků.
- Obchod se suvenýry, publikacemi a edukačními materiály.
- Informační zóny s vyškoleným personálem s jazykovými znalostmi a vhodným přístupem k návštěvníkům, u kterého by mohli získat dostatečné informace o muzeu, jeho sbírkách a službách.
- Občerstvení.

- Služby pro návštěvníky se speciálními vzdělávacími potřebami jako jsou handicapovaní, rodiny s dětmi, školní skupiny apod.
- Přijatelná otevírací doba a přijatelné vstupné, včetně slev a zvýhodnění.
- Podpora dobrovolnictví.
- Další služby např. pro odbornou veřejnost a badatele zahrnující studijní sbírky, badatelský apod.

Muzea svou otevřeností k široké a různorodé návštěvnické obci napomáhají odvracet sociální exkluzi. Snaží se, aby nabízely služby i takovým skupinám společnosti, které jsou vnímány z jakéhokoliv pohledu jako menšiny, osoby na okraji společnosti či jakkoli znevýhodnění jedinci. (Jagošová a kol., 2014 s. 42)

Šobáňová popisuje na základě připomínek a návrhů různých respondentů koncept „přátelského“ muzea takto:

- *Je tu především pro své návštěvníky, ke kterým je vlídné a přátelské.*
- *Je směrem k nim aktivní a komunikativní.*
- *Je kreativní ve své snaze oslovit návštěvníky, dává o sobě vědět, informuje o své činnosti a nabídce.*
- *Je otevřené, blízké životu návštěvníků, všímá si aktuálních společenských problémů.*
- *Je přístupné nejen odborníkům, ale i laikům, je „nízkoprahové“ v tom smyslu, že eliminuje „bariéru prahu“, není elitářské.*
- *Zvažuje pečlivě otázku vstupného, aby nebylo pro určité návštěvnické skupiny překážkou; – disponuje širokým spektrem nabídky směrem k návštěvníkům (pořádá jednorázové i pravidelné akce, organizuje kroužky, workshopy, pravidelná setkání okruhu příznivců muzea).*
- *Svou komunikaci s návštěvníkem přizpůsobuje jeho specifikům např. jeho věkové kategorii, vzdělání, specifickým potřebám.*
- *Zajistí bezbariérový vstup, speciálněpedagogickou přípravu svých muzejních pedagogů, alespoň základní jazykové znalosti personálu, který přichází do styku s návštěvníky.*
- *Své návštěvníky aktivizuje a zapojuje do dění uvnitř instituce i do svých problémů.*
- *V expozici si všímá více „pohody“ návštěvníků než exponátů.*

- *Nabízí kontakt s originálem a přitom samo vyřeší ochranu exponátů tak, aby návštěvníka nestresoval strach z jejich poničení.*
- *Nabízí zážitek a umožňuje také přirozenou živou reakci návštěvníků na zhlédnuté exponáty.*
- *Věnuje zvláštní pozornost dětem a dětské kultuře (vytváří speciální programy pro děti, které jsou zajímavé, mají zábavnou, hravou formu, vhodně zpřístupňují a oživují exponáty, jsou spojeny s praktickými tvůrčími činnostmi).*
- *Nabízí návštěvníkům bohatý servis: od možnosti získat podrobnější informace o muzeu i expozici, zakoupit si publikace k výstavám přes nabídku pracovních listů k výstavám, kvalitní webové stránky až po sociální zázemí v budově muzea.*
- *Motivuje návštěvníka k příštím návštěvám a k jeho dalšímu úsilí o poznání. (2012, s. 251)*

Šerák v metodickém materiálu Metodického centra muzejní pedagogiky uvádí, že: „*snaha o odstranění reálné sociální i edukační exkluze by měla být úkolem nejen pořadajících institucí, ale měla by se ocitnout v centru pozornosti i veřejných orgánů, krajů, obcí, neboť možnost zapojení do kulturních a edukačních aktivit je podmíněna mj. dostupností staveb a dosažitelností informačních zdrojů, je základní podmínkou aktivního zapojení se jedince do života celé společnosti.*“ (2016, s. 17)

2.3 Muzejní pedagog

Jako oblasti činnosti muzejního pedagoga přicházejí v úvahu různé typy muzeí. Ke komplexním technickým, přírodovědným, historickým, regionálním a uměleckým muzeím nebo galeriím se přidávají také skanzeny, různé historické památníky, často i historické části měst. (Jůva, 1994, s. 98)

Oblast činnosti muzejního pedagoga je dále určována různými cílovými skupinami. Z hlediska adresátů působení muzejního pedagoga lze pozorovat několik základních skupin. První tvoří děti předškolního věku, kde se muzeopedagog musí zaměřit především na tvořivost a socializaci. Do druhé skupiny patří žáci všech stupňů a typů škol. Jejich návštěva má většinou doplňkovou funkci k vlastnímu vyučování. Do třetí skupiny lze zařadit absolventy různých škol. Jejich návštěva může pomoci i při vhodném výběru další profesní orientace. Pátou skupinu adresátů tvoří dospělí návštěvníci ve svém volném čase. Šestá a specifickou oblastí jsou takzvané profesní skupiny, kde musí muzejní pedagog

prokázat především svoji odbornou erudici. Poslední sedmá skupina je skupina osob s tělesným či mentálním postižením. Zde je obzvláště nezbytná fundovaná kvalifikace pedagogicko-psychologická. (Jůva, 1994, s. 99)

„Muzejněpedagogická práce má podporovat komunikaci a vzájemný dialog mezi všemi návštěvníky muzea, jejich zaměstnanci, prezentovanými objekty i dalšími materiálními i nemateriálními obsahy expozic a výstav. Muzeu jako místu moderní a přitažlivé komunikace věnuje podstatnou pozornost nejen muzejní pedagogika, ale tradičně také teoretická muzeologie i věda o komunikaci. Výzkum, rozvoj a aplikace všech forem metod verbální i nonverbální komunikace s muzejním publikem představuje zejména doménu výstavní a prezentační muzejní didaktiky.“ (Jagošová, Jůva, Mrázová, 2010, s. 110)

Rozvoj teorie sociálních profesí např. pedagogů volného času, vychovatelů, učitelů, sociálních pedagogů apod., stále častěji vymezuje klíčové a požadované profesní kompetence. Kompetence jsou charakterizovány jako soubor dovedností, vědomostí, postojů a hodnot důležitých pro výkon určité profese. V této souvislosti se i po profesi muzejního pedagoga vyžadují nové požadavky jako psychopedagogické nebo komunikační kompetence, profesní způsobilost projektovat a realizovat postupy podněcující učení muzejního publika, ale klade požadavky i na jejich seberefektivní a výzkumné kompetence. To znamená objektivně hodnotit vlastní muzejněpedagogické aktivity a za využití drobných výzkumů hledat řešení vzniklých problémů a pozitivně ovlivňovat své další aktivity. (Jagošová, Jůva, Mrázová, 2010, s. 111)

Muzejní pedagogika a didaktika jsou zázemím, které napomáhá muzejním pedagogům, lektorům a dalším pracovníkům muzeí pracujícím s veřejností v nalézání nejvhodnějších cest a způsobů, jak zvýšit podporu komunikace mezi vystavenými předměty a návštěvníky. Někdy může být obtížné bez odborných znalostí docenit estetickou a informační hodnotu vystavených předmětů. Pokud návštěvník nedokáže rozklíčovat tajemství předmětu, neví, do jakých souvislostí jej zařadit, neví, jak na něj nahlížet, čím je předmět vzácný a proč je vystaven, zůstává ochuzen o plnohodnotný prožitek. *„Muzea pak v této situaci přicházejí o podporu společnosti a aktivní povědomí o hodnotě sbírek a svého poslání.“* (Mrázová a kol., 2014, s. 25)

Muzejní pedagog stojí na nejvyšší příčce muzejněpedagogických profesí jako je lektor, průvodce nebo dozorce. Je odborníkem v oblasti pedagogiky a také oborů v daném muzeu. Zodpovídá za celkovou koncepci edukačních programů. Spolupracuje na přípravě expozic,

výstav a edukačních programů k nim, dále na workshopech, koncertech, přednáškové činnosti, programech pro školy, zájezdech, seminářích, muzejních nocích apod. (Jagošová, Jůva, Mrázová, 2010 s. 148)

Vzhledem k širce pracovních aktivit, by měl mít muzejní pedagog široce pojaté všeobecné vzdělání spolu s poměrně rozsáhlým pedagogickým, sociálním a psychologickým aspektem jak v rovině teoretické i praktické, doplněné o zkušenosti s praxí v muzejních institucích. (Jagošová, Jůva, Mrázová, 2010, s. 165)

Výuka muzejní pedagogiky by se tedy ideálně neměla omezovat jen na osnovu muzeologického studia, předmět muzejní pedagogiky by měl být zařazen do studijních plánů např. také pedagogiky volného času, sociální pedagogiky nebo vychovatelství ve vyšším sekundárním a terciálním vzdělávání. (Jagošová, Jůva, Mrázová, 2010, s. 166)

Dlouho diskutovaným problémem bylo platové zařazení muzejních pedagogů, jelikož nebyla tato pozice zařazena a přesněji rozčleněna v katalogu prací. S účinností od 1. 1. 2018 dochází ke změně v katalogu prací pro oblast edukátor v muzeu a to takto:

„8. platová třída

1. Podávání výkladu k určité problematice nebo expozičnímu objektu, poskytování informačních a demonstrátorských služeb v kulturních institucích včetně předvádění tradičních technologií či prací a aktivit spojených s prezentovanou expozicí či příslušným objektem.

9. platová třída

1. Realizace a lektorování připravených vzdělávacích programů v oblasti hmotného a nehmotného kulturního dědictví pro jednotlivé cílové skupiny spadající do oblasti neformálního nebo formálního vzdělávání s využitím vzdělávacího potenciálu výstupu kulturních institucí a uplatňování vhodných metodických postupů.

10. platová třída

1. Tvorba vzdělávacích programů v oblasti hmotného a nehmotného kulturního dědictví pro jednotlivé cílové skupiny, jejich příprava a realizace.

2. Poskytování metodické a konzultační pomoci v oblasti hmotného a nehmotného kulturního dědictví pedagogům a subjektům působícím ve vzdělávání a volnočasových aktivitách.

11. platová třída

- 1. Zpracování samostatné koncepce vzdělávací činnosti instituce v oblasti hmotného a nehmotného kulturního dědictví.*
- 2. Tvorba krajské koncepce edukace v oblasti hmotného a nehmotného kulturního dědictví.*
- 3. Tvorba, organizace a realizace vzdělávacích programů v návaznosti na rámcový vzdělávací program a školní vzdělávací programy včetně jejich vyhodnocování a vedení odborných praxí pro studenty středních škol.*
- 4. Tvorba, organizace a realizace vzdělávacích programů v oblasti hmotného a nehmotného kulturního dědictví pro skupiny se speciálními potřebami.*
- 5. Tvorba, organizace a realizace vzdělávacích programů v oblasti hmotného a nehmotného kulturního dědictví spadajících do širokého rámce neformálního a formálního vzdělávání pro nejrůznější cílové skupiny.*

12. platová třída

- 1. Tvorba celostátních koncepcí edukace v oblasti hmotného a nehmotného kulturního dědictví.*
- 2. Tvorba, organizace a realizace meziinstitucionálních vzdělávacích projektů v oblasti hmotného a nehmotného kulturního dědictví včetně koordinace speciální vzdělávací činnosti.*
- 3. Vedení stáží a odborných praxí v oblasti hmotného a nehmotného kulturního dědictví pro studenty pregraduálních a postgraduálních programů vysokých škol. “ (Nařízení vlády č. 222/2010 Sb., o katalogu prací ve veřejných službách a správě)*

3 ZDRAVOTNÍ POSTIŽENÍ A ZNEVÝHODNĚNÍ

Člověk je bytost společenská. V rámci lidské společnosti je humanizován a socializován. To platí také o člověku se zdravotním znevýhodněním. Velmi záleží na roli, kterou ve společnosti zaujímá, na jeho společenském postavení a na tom, jak je společností přijímán. (Matoušek a kol., 2005, s. 94)

Zdravý člověk se často střetnutí s lidmi s postižením vyhýbá. Důvody mohou být různé. Někdy neví, jak s hendikepovanými komunikovat, jak jim pomoci. Někteří zdraví jedinci mají pocit viny, že oni jsou zdraví a ten druhý je bezmocný. Jindy neznají rozsah omezení, které je s určitými zdravotními komplikacemi spojeno. Zdravotně znevýhodněný se cítí ze společnosti vyřazen právě do té míry, jak s ním zachází a jak se k němu chová okolí. Závažným psychickým problémem pro člověka s postižením je samo vyrovnání se se změněnými možnostmi a perspektivami. To platí hlavně tehdy, došlo-li k úrazu nebo nemoci v průběhu života. Takoví lidé si mnohem více uvědomují jak fyzické, tak psychické bariéry než lidé, kteří se s postižením narodili a s překážkami se setkávali již od ranného dětství. Schopnost adaptace na postižení souvisí také s věkem. Lidé staršího věku jsou již méně přizpůsobiví a také tělesné postižení přináší větší nároky na fyzickou kondici při každodenních úkonech. (Matoušek a kol., 2005 s. 102)

Žena, která se narodila s mozkovou obrnou na svých webových stránkách píše: „*Lidé se mě bojí. Nevědí, jak se ke mně mají chovat, bojí se mě zeptat, jestli nepotřebuji s něčím pomoci nebo jak se mi to stalo. Zajímá je třeba, jak se mi žije s postižením, ale nezeptají se.*“ (Jiříčná, 2018)

3.1 Druhy tělesných postižení

Společným znakem pro osoby s tělesným postižením je omezení pohybu. Toto postižení postihuje člověka v celé jeho osobnosti. Vnímání, motorika, emoce a kognice jsou od sebe neoddělitelné a jsou vzájemně propojené. Omezená pohybová schopnost může výrazně omezit sebeuplatnění – seberealizaci v sociální interakci.

Pohybové vady můžeme dělit na poruchy vrozené a poruchy získané, ke kterým došlo v průběhu života. Podle postižené části těla jsou poruchy členěny na skupiny obrn centrálních a periferních, deformace, malformace a amputace.

Obrny se týkají centrální a periferní nervové soustavy. Centrální soustavu tvoří mozek a mícha, periferní část tvoří obvodové nervstvo. Jednotlivé druhy se dělí na parézy, tj. částečné ochrnutí a plegie, tj. úplné ochrnutí.

Mezi závažná dětská centrální postižení patří dětská mozková obrna, jejíž příčiny jsou buď v době prenatalní, kdy v prvních měsících těhotenství jsou to různé infekce matky, v pozdějších měsících těhotenství oběhové poruchy matky, při kterých dochází k nedostatečnému okysličování plodu. Dále v době perinatální, kdy se může jednat o těžké protahované a komplikované porody, nedonošenost nebo přenošenost. V době postnatální může dojít k mozkové obrně v důsledku všech infekcí zejména do šesti měsíců věku dítěte.

Lehká mozková dysfunkce je lehčím typem poruchy centrální nervové soustavy. Projevuje se psychomotorickým neklidem, změnou nálad, pohybovou neobratností, impulzivním jednáním, nerovnoměrným vývojem.

Obrna míchy je dalším ze závažných postižení. Nejčastější příčinou je úraz páteře s následným poraněním míchy. Většinou k poranění dochází při sportu nebo v důsledku autonehody. Zachování pohybové aktivity a celkového stavu postiženého záleží na místě, ve kterém byla mícha zasažena a zda byla poškozena částečně nebo úplně.

Rozštěp páteře je vrozeným postižením, kdy vada vzniká nejčastěji v oblasti bederní páteře nesprávným uzavřením páteřního kanálu.

Roztroušená skleróza mozkomíšní se vyznačuje ložiskovými změnami mozku a míchy. Postihuje 1% populace. Mezi nejčastější příznaky patří poruchy zraku, řeči a pohybového aparátu, v pokročilém stadiu se objevuje i demence.

K obrně periferních nervů nejčastěji dochází v důsledku úrazu horní či dolní končetiny, kdy dojde ke zhmoždění nebo přerušení nervu na končetině s částečnou nebo úplnou obrnou.

Velkou skupinu vrozených nebo získaných vad tvoří deformace, které se vyznačují nesprávným tvarem některé části těla.

Získané **deformace** se mohou projevit jako důsledek nesprávného držení těla. Návykově takto vznikají některé druhy kyfózy, skoliózy a lordózy. Vadné držení těla se projevuje změnami v zakřivení páteře. Skutečné deformity páteře jsou stálé a trvalé.

Mezi primárně dědičné onemocnění svalů patří progresivní **svalová dystrofie**, která má dvě formy onemocnění: forma postihující ramenní pletenec a forma postihující pánevní pletenec.

Do skupiny vrozených vývojových vad patří **malformace**. Jedná se o patologické vyvinutí různých částí těla, nejčastěji končetin.

Umělé odnětí části končetiny od trupu se nazývá **amputace**. K odnětí dochází v důsledku úrazu, cévního onemocnění, zhoubného nádoru nebo infekčního původu se sepsí. (Mühlpachr, 2010, s. 148-154)

3.2 Seniorský věk a stáří

„Každý stárne. I ten, kdo si myslí, že se ho stáří netýká, se pomalu a jistě blíží k obávané hranici, kdy „oficiálně“ začíná stáří. A protože existuje odklon od osobní problematiky stáří, stává se, že se zvyšuje propast mezi mládím a stářím. Člověk moderní doby prostě nechce vidět, nechce slyšet, nechce být starý. Nechce být starý fakticky, ale ani si nepřeje, aby se o stáří mluvilo. Tento ochranný postoj likviduje šance poprat se s problematikou stáří a vnitřně ji zpracovat.“ (Haškovcová, 2010, s. 9)

Člověk během svého života prochází biologicky předurčeným vývojem. Tuto biologickou podstatu ontogeneze současně doprovází i vyvíjející se psychika. Z pohledu vývojové psychologie jedinec prochází obdobím prenatálním, novorozeneckým, kojeneckým, batolecím a předškolním, dorůstá do mladšího školního věku, přes dospívání vospěje do stadia dospělosti a dále do stáří jako poslední etapy života.

V současné době se druhá polovina života člení následně:

- 45–59 let střední nebo také zralý věk.
- 60-74 let je považováno za vyšší věk neboli ranné stáří.
- 75-89 let je stařecký věk, nebo také vlastní stáří.
- 90 let a výše je dlouhověkost.

V běžném životě se však lze setkat s obvyklou praxí, že za starého člověka je považován každý, kdo dosáhl penzijního věku. Současná generace mladých seniorů je však většinou zdravá a není slušné ani správné na ni uplatňovat kritéria vyzrálého stáří. (Haškovcová, 2010, s. 20-21)

Ovšem u starších seniorů v rámci jejich biologického stárnutí dochází **k omezení pohybového systému stejně tak, jako u lidí s tělesným postižením.**

Jak vlastně takové stáří vypadá? Skutečně staří lidé vykazují pravidelné snížení psychických i fyzických sil, stáří se stalo čitelné v jejich tvářích, v gestech, v chůzi. Postava se nachyluje a zmenšuje, pohyby jsou zpomalené. Dochází ke stárnutí smyslů. Protože většinou už hůře vidí i slyší, obtížněji se orientují v běžném životě. I když si mnozí senioři uvědomují svůj hendikep, mají jen velmi omezené prostředky, jak situaci změnit. (Haškovcová, 2010, s. 31)

Obdobně popisuje stáří i Šerák. Uvádí, že mezi výraznější faktory biologického stárnutí patří postupně se snižující délka těla, jako důsledek vysychání a opotřebování meziobratlových plotének, ubývání kostní hmoty, úbytek pružnosti vazivové tkáně, pokles svalové síly, tuhnutí chrupavek, osteoartróza kloubů a zpomalení nervových vzruchů. (2016, s. 17)

Hodnotový systém této společnosti, který klade důraz především na zachování všech, hlavně biologicky podmíněných kompetencí mládí, jako např. mladický výkon a vzhled, staré lidi silně znevýhodňuje. Tuto tendenci podporují i média, která různými způsoby potvrzují velký význam svěžesti a vnějšího vzhledu jako současnou normu. To v praxi znamená, že cokoliv takové není, je považováno za podřadné. Z tohoto hodnotového systému vychází ageismus, tj. postoj, který podporuje obecně sdílené přesvědčení o nízké hodnotě stáří. Projevuje se odmítáním, podceňováním až odporem ke starým lidem. (Vágnerová, 2000, s. 443)

Jak již z výše uvedeného vyplývá, s odchodem do penze se mění sociální role člověka. Tímto mezníkem dotyčný jedinec ztrácí svou individuálně specifickou profesní roli, která měla určitou sociální prestiž a stává se z něj anonymní důchodce, tj. role, která příliš velkou prestiž nemá. V této fázi života se člověk může dostat i do role vdovy či vdovce, s přibývajícími zdravotními problémy také do role bezmocného. Dochází ke ztrátě některých rolí v důsledku ekonomických faktorů, takové ztráty nejsou nevyhnutelné, jsou spíše sekundárním důsledkem odchodu do penze. (Vágnerová, 2000, s. 464)

Sociální status důchodce je označení, které je z praktického hlediska nutné, např. pro evidenci obyvatel, kteří jsou příjemci starobních důchodů. S odchodem do penze se z dosud ekonomicky nezávislých občanů stávají lidé, kteří jsou vydáni napospas těm ekonomicky činným. Na důchod není nahlíženo jako na část platu, která je vyplacena

později, ale vnucuje se představa, že peníze důchodcům dávají ekonomicky nezávislý lidé na základě jakési jejich dobré vůle. Tato situace pak seniorům výrazně snižuje jejich sebevědomí. Sociální role důchodce však sebou přináší další úskalí. Začínající penzisti neopustili jen práci, s ní ztrácí také vazbu se spolupracovníky a známými. Dochází k přerušení sítě sociálních kontaktů, tito **lidé se ocitají v sociální izolaci**. Odborníci hovoří o sociálním bankrotu, sociální smrti nebo sociálním vyloučení. Jistě existují i lidé, kteří se do důchodu těší a mají jasnou představu, co budou reálně dělat. Ovšem většina lidí má buď jen mlhavou představu, většinou spíše žádnou. A tak se v penzi najednou otevírá čas a prostor neznámého obsahu. (Haškovcová, 2010, s.82)

Kirstová uvádí, že nedostatek podnětů po odchodu do důchodu může vyústit v depresi, apatii a stres. Pochybnosti o tom, zda si vás ještě někdo váží nebo vás ještě někdo potřebuje, mohou vést k pocitu odcizení a pochybám o sobě samém. (1996, s. 26)

Janiš ve své publikaci k problematice volného času uvádí, že je důležité, aby si jedinec našel nějakou zájmovou činnost, kterou bude moci za normálních podmínek schopn provozovat po celý život, protože až mu v důchodovém věku přibude výrazně volného času, bude vědět, jak ho naplnit a bude rozhodně spokojenějším důchodcem. (Janiš, 2009, s. 28)

Senioři tvoří poměrně velkou část muzejního publika a každý muzejní pedagog, který přichází do kontaktu s touto cílovou skupinou, zjišťuje, „*že je nezbytné si k profesionálnímu zvládnutí zprostředkování edukačního obsahu kulturního dědictví pro nejstarší návštěvníky osvojit určité znalosti a dovednosti.*“ (Drobný, Šerák, 2016, s. 5)

Muzea se dnes veřejnosti nepředstavují jen jako tradiční významné vědecké instituce, ale i jako místa neformálního vzdělávání, jako zprostředkovatelé společenské diskuze mezi většinovou společností a minoritami nebo jako spolutvůrci komunitního života. (Drobný, Šerák, 2016, s. 5)

Jako základ úspěšného stárnutí je dnes považována mimo jiné aktivní účast na kulturních a edukačních aktivitách. V tomto smyslu lze najít řadu přínosů zapojení starší populace jak pro jedince, tak pro celou společnost. Z hlediska konkrétního jedince jde především o zachování a rozvoj kognitivních a fyzických funkcí, které ve svém důsledku zpomalují proces stárnutí a působí jako prevence proti rozvoji demence. Velmi významná je i redukce sociální izolace a exkluze, prohloubení samostatnosti a vlastní důstojnosti, navazování a rozvíjení sociálních kontaktů nebo udržení a rozvíjení mezigenerační komunikace. Právě

sociální motivace je nejčastějším důvodem návštěvy muzeí u seniorů. Dále mnozí důchodci vyhledávají stejně tak jako jiné generace zážitky, hlavně takové, které jsou přiměřené jejich zdravotní a mentální kondici.

Současné muzejní edukační programy lze rozdělit do tří typů:

- Bez významného aktivizačního prvku jako jsou komentované prohlídky, frontální přednášky, besedy nebo exkurze.
- S aktivizačním prvkem, lze se řadit různé workshopy nebo tvůrčí dílny.
- Projekty s využitím seniorů při prezentační a sbírkotvorné práci muzea. Sem patří prezentace kulturního dědictví a jeho funkce např. v technických muzeích nebo orální historie seniorů, bez jejichž autentického projevu ztrácí část předmětů, míst a událostí vypovídající hodnotu.
- Specifické skupiny programů z hlediska místa realizace tvoří ty, které se uskutečňují přímo v přirozeném prostředí seniorů – domovech, stacionářích nebo klubech. (Drobný, Šerák, 2016, s. 25-28)

Pro práci s cílovou skupinou seniorů platí, že by se mělo s každou skupinou a s každým účastníkem při programech pracovat individuálně, vyhýbat se stereotypizaci. Měla by se zachovávat partnerství a rovnocennost všech účastníků, organizátoři a lektori by měly vystupovat a komunikovat tak, aby nebyla narušena důstojnost a integrita účastníků. (Drobný, Šerák, 2016 s. 22)

3.3 Komunikace

Sociální komunikace představuje jednu ze základních potřeb člověka, tj. vyměňovat si informace s jinými lidmi a integrovat se s nimi. Izolace od informací a přerušování komunikace může vyvolat psychickou deprivaci až chorobu. Komunikace je prostředkem sociálního styku, při kterém dochází k výměně pocitů, představ, postojů, nálad apod. Při komunikační činnosti musí být aktivita jak na straně hovořícího, tak na straně poslouchajícího. Vlivem sociální komunikace se rozvíjí a mění vztah mezi účastníky sociálního styku.

Sociální styk tvoří složitý společenský jev, který se projevuje ve třech navzájem spjatých stránkách:

- Komunikační stránka – výměna informací.
- Interakční stránka – bezprostřední organizace činnosti a výměna aktivit.
- Percepční – jedná se o otázku vzájemného vnímání, pochopení a poznávání.

Žádná z těchto stránek neexistuje izolovaně, odděleně od ostatních.

Sociální komunikace umožňuje vstup do vztahů, jejich vytváření, vznik i zánik. Společenské vztahy mají svá specifika, která jsou dána tím, že se v nich nesetkávají individua jako taková, ale jako představitelé určitých společenských skupin, politických stran, profesí apod. Takové vztahy se netvoří na základě sympatie či antipatie, ale vyskytují se na základě určitého objektivního postavení ve společenském systému. V těchto vztazích vystupují konkrétní lidé jako členové určité sociální skupiny, vztahy mají v tomto případě neosobní charakter.

Člověk je členem různých sociálních skupin. Pro zapojení do skupinového dění je důležité být schopen přijmout určité sociální role a na přijatelné úrovni komunikovat s ostatními. K tomu je třeba potlačovat negativní vlastnosti projevu chování a snažit se komunikovat a chovat co nejpřirozeněji a nejlépe, přizpůsobovat se kompromisu.

Komunikovat tedy znamená si něco navzájem sdělovat, druhému něco předávat, ale také přijímat tzn. navzájem sdílet. Ke sdělování dochází všude tam, kde se setkávají lidé. Při setkání vždy dochází k výměně informací, dokonce i když verbálně nic neřekneme. Tím sdělujeme právě to, že nechceme nic oznámit. Způsoby sdělování mohou být:

- Verbálně čili slovy. Základem je řeč mluvená i psaná. Je to nejfrekventovanější a nejvýznamnější komunikační systém v sociální komunikaci. V mluvené řeči vní-

máme vedle obsahu také emoční zabarvení, rychlost a plynulost řeči, barvu, sílu, výšku a melodii hlasu, artikulaci a přízvuk. Aby naše mluvené slovo bylo pro druhou stranu co nejsrozumitelnější, je nutné respektovat nejen tematiku, ale i okolnost, komu je sdělení určeno.

- Neverbálně tzn. mimoslovně neboli beze slov. Vyjadřuje se mimikou, gestikulací, držením těla a pohledy. Řečí těla člověk vyjadřuje své duševní rozpoložení, emoce, pocity, prožitky nebo myšlenky ryzeji a pravdivěji než prostřednictvím slov. Přibližně dvě třetiny obsahu je sdělováno beze slov.
- Činy. Důsledkem je hodnotový dopad činu. Může být kladný i záporný.

V praxi se všechny druhy komunikace, verbální, neverbální i činy prolínají a tvoří nedílný celek. (Sýkora, 2008, s. 4-6)

Jak píše Jaroslav Erneker, mezilidskou komunikaci chápeme jako mnohostranný a složitý proces dorozumění a dorozumívání, vzájemnou výměnu informací, sdělení, názorů a myšlenek mezi komunikačními partnery. Komunikace vzniká při sociální interakci a při společné činnosti s druhým člověkem, skupinou nebo početným publikem. Přitom vzniká složitá síť různých společenských vztahů a sociálních kontaktů. (2004, s. 8)

Život s tělesným postižením je výrazně determinován omezením pohybu někdy až znemožněním hybnosti, poškozením motorické koordinace. To vše má dopad na mnohé stránky individuálního bytí člověka. Existenční nepohodu jedince s tělesným postižením můžeme eliminovat či neprohlubovat prostřednictvím následujících zásad:

- **Akceptovatelná a partnerská pomoc** – žádný z těchto lidí nechce být zbytečně závislý na dopomoci druhé osoby, Naopak je jejich snahou maximální soběstačnost. Přehnaná horlivost není žádoucí a je ponižující. Při překážce, která je nad jejich síly se nabízí prostor pro nabídku pomoci. Soudný, zkušený a vnímavý člověk pozná okamžik, kdy je určitý úkon nebo bariéra nad síly osoby s postižením a zda se ostýchá požádat o pomoc. Důležité je znát, jak pomoci a být schopen bezpečně a efektivně bez ohrožení klienta nebo sebe pomoci s pohybem vozíčkáři, osobě s berlemi se sníženou svalovou silou apod. Je dobré mít určitý zácvik, jak člověka zvednout, poskytnout mu oporu, jak ho uchopit, jak manipulovat s vozíkem apod.
- **Validní komunikace** – má-li návštěvník nějaký komunikační problém související s postižením či vyšším věkem, je třeba mu ponechat prostor k vyjádření a citlivě si

ověřit, zda nám porozuměl a naopak. Velmi nevhodné je dopovídání vět za člověka nebo podsouvání domnělých tvrzení.

- **Psychická pohoda a duševní zdraví** – obavy ze zranění, pádu nebo nezdaru a diskreditace často vedou u lidí s tělesným postižením k úzkostlivosti, trémě a zvýšenému psychickému napětí, které se začnou projevovat různými tělesnými projevy jako je pocení, špatná artikulace, dechové potíže apod. V takových případech není vhodné spěchat, je žádoucí snažit se udržet klidnou a vstřícnou atmosféru. Věty typu: *Uklidněte se, Vydýchejte se, Odpočiňte si ať se uvolníte*, mívají zcela opačný efekt – vedou ke zvýšení napětí, úzkosti, trémě a přání mít to co nejrychleji za sebou.
- **Omezení psychické tenze** – psychickou tenzi způsobuje zvyk některých pracovníků zvyšovat hlas a vyjadřovat se nepřiměřeně polopaticky, to je pro návštěvníky nepříjemné a nedůstojné. (Novosad, 2011, s. 133-135)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

„Člověk bez zdravotního postižení nemůže vědět, porozumět nebo se vcítit do toho, co to znamená mít postižení.“ (Matoušek, 2005 s. 102) V praktické části se pokusíme odkrýt a interpretovat některá psychická úskalí, které prožívají jedinci se zdravotním omezením při návštěvách muzeí, památkových objektů a jejich doprovodných programů. Naše práce se nezaměřuje na fyzické bariéry, i když se jim nelze zcela vyhnout, protože hrají při návštěvě důležitou roli. Hlavním tématem jsou však především bariéry sociální a psychické, u osob, kterým jejich zdravotní stav přináší omezení v každodenním životě.

4.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Jak uvádí Škvaříček a Šedřová, na začátku výzkumu je důležitým krokem ujasnit si cíle výzkumného šetření, zda budou dostatečně relevantní a zda budou někoho zajímat. (2007, s. 62)

Jak již bylo zmíněno v teoretické části této diplomové práce, zdravotně znevýhodněný člověk se cítí ze společnosti vyřazen právě do té míry, jak s ním zachází a jak se k němu chová okolí, proto je výzkumným cílem našeho empirického šetření prozkoumat problematiku komunikace s postiženými a znevýhodněnými jedinci v poli muzejní pedagogiky, odkrýt jejich pocity, reakce a obranné mechanismy při návštěvách kulturních institucí, abychom zjistili, s jakými sociálními a psychickými bariérami se respondenti v praxi setkávají, zda jsou pro ně programy muzejních institucí přínosné a smysluplné, jak ovlivňují jejich psychický stav. Z důvodu vlastních bohatých zkušeností jak v pozici pečující osoby, tak v roli muzejního pedagoga, má pro nás zkoumání této problematiky velkou osobní významnost.

Hlavní výzkumná otázka:

Jaký dopad má tělesné postižení a znevýhodnění na kulturní životna jedince?

Díličí výzkumné otázky:

- Co ovlivňuje respondenty před a při návštěvě kulturních institucí?
- Jaké jsou reakce okolí na zdravotní znevýhodnění respondentů při návštěvě kulturních institucí?

4.2 Výzkumný problém a výzkumný soubor

Formulování výzkumného problému vychází z našich výzkumných cílů, hlavně z cíle intelektuálního. Definování výzkumného problému je v podstatě snaha jasně a srozumitelně pojmenovat to, čemu se bude výzkum věnovat. Obecný výzkumný problém lze pomocí kvalitativní metodologie jen stěží postihnout, proto je třeba ho zúžit na určitou skupinu osob, typ či místo. Kromě toho, se tím stane zkoumání daného problému také zvládnutelnějším. (Škvaříček a Šed'ová, 2007, s. 64-65)

Naším výzkumným problémem je zachycení psychických pocitů a projevů u lidí s pohybovým omezením při návštěvách památkových a muzejních institucí, s jakými úskalími se při návštěvách setkávají, jaký dopad a význam má na jejich psychické zdraví kulturní život, a začlenění do volnočasových aktivit majoritní společnosti.

Výzkumný soubor tvoří osoby, které mají zdravotní omezení. Tyto osoby se nám podařilo získat záměrným výběrem. Vzhledem k pracovní pozici sociálního pracovníka na Úřadu práce, v oddělení příspěvku na péči, se s lidmi, kteří jsou závislí na pomoci druhé osoby při zvládnutí základních životních potřeb denně setkáváme, dále se vyskytuje postižení i u nás, v primární rodině. Muzejní pedagogice jsme se dříve věnovali profesionálně, dnes už jen v rámci volného času a dobrovolnictví. Při každodenním styku s osobami se zdravotním omezením často slycháváme o překonávání bariér, o tom, co vše jim úbytek na zdraví bere. Záměrně byli do výzkumu vybráni respondenti, kteří mají zdravotní postižení či omezení získaná. To znamená, že dříve žili plnohodnotným životem majoritní společnosti, a jejich zdravotní obtíže přišli v průběhu života na základě úrazu, nemoci nebo stáří. Tito jedinci jsou k různým bariérám citlivější, více je vnímají, mají srovnání, jaký byl život před a po.

V případě kvalitativní metodologie výzkumu bývá záměrný výběr nejvíce používanou metodou výběru. Při práci s užším pojetím termínu záměrný (někdy též bývá označován jako účelový) výběr výzkumného vzorku označujeme takový postup, při kterém na základě konkrétních vlastností hledáme respondenti cíleným způsobem. Daným kritériem, dle kterého vybíráme účastníky může být určitý stav či vlastnost, např. se může jednat o příslušnost jedince k určité sociální skupině. (Miovský, 2006, s. 135)

4.3 Volba typu výzkumu a sběru dat

Vzhledem k velmi citlivé povaze celé problematiky jsme zvolili kvalitativní výzkum, který se používá tehdy, kdy je pro nás důležité porozumění lidem v různých sociálních situacích. Dle Maňáka a Švece (2004, s. 21) vyžaduje kvalitativní metodologie v první řadě výzkumníkův velmi dobrý přehled o dané problémové oblasti, a také jeho flexibilitu a vynalézavost. Rovněž je dobré mít na paměti, že úspěšnost kvalitativního výzkumu nelze dopředu předvídat. Pro další zpracování získaných údajů bude použita metoda zakotvené teorie.

Jako metodu sběru dat jsme se rozhodli použít rozhovor s otevřenými otázkami (viz. Příloha III). Tyto otázky jsou dopředu pečlivě formulované. Tento typ rozhovoru se používá tehdy, když je potřebné minimalizovat variaci otázek kladených dotazovanému. Snižuje se tak možnost, že se data získaná při jednotlivých rozhovorech budou výrazně strukturně lišit, působení tazajícího na kvalitu rozhovoru je minimální. Výhoda spočívá v tom, že se získaná data později lépe analyzují, neboť jednotlivá témata jsou v prepisech rozhovorů poměrně lehce lokalizována. Naopak relativní nevýhoda strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami spočívá v restrikci na předem daná témata. Omezení je dáno i tím, že účastníkům klademe stále stejně formulované otázky, čímž přehlízíme situovanost rozhovoru. (Hendl, 2005, s. 173)

4.4 Zakotvená teorie

V rámci dalšího zpracování výběru dat jsme zvolili metodu zakotvené teorie. Základním cílem této techniky zpracování kvalitativních dat je vytvořit novou teorii, kdy necháváme, aby se ve zkoumané oblasti co nejvíce projevovalo, co je významné. Metoda zakotvené teorie nám umožňuje integrovat v rámci kvalitativní analýzy data získaná odlišným způsobem a vyznačuje se svou plastičností. Umožňuje nám využít různé metody při získávání dat a využít různé přístupy při analýze těchto získaných dat. V souvislosti s použitím této metody je kladen důraz na schopnost výzkumníka nahlédnout do souvislostí výskytu, vývoje a charakteru zkoumaného jevu. Je důležité, aby uměl dát údajům význam, dokázal oddělit související od nesouvisejícího, podstatné od nepodstatného a porozuměl zkoumané problematice jako celku. V rámci zakotvené teorie pracujeme se třemi typy kódování – otevřené, axiální a selektivní.

Pod pojmem kódování v kontextu zakotvené teorie jsou myšleny operace, pomocí nichž jsou zjištěné údaje analyzovány, rozmělněny a rozdrobeny, konceptualizovány a následně složeny novým způsobem. Tento postup je ústředním postupem tvorby nové teorie. (Škvaříček a Šed'ová, 2007, s. 211)

Při kódování data v zakotvené teorii procházejí třemi stádii. Jde o otevřené kódování, axiální kódování a selektivní kódování. Jednotlivé druhy kódování na sebe navazují a jedná se o postup analýzy údajů, jehož výsledkem jsou záznamy kódování.

Otevřené kódování

Při kódování se jedná o prvotní analýzu shromážděných dat, kdy je cílem objevování důležitých pojmů a myšlenek. V rámci analýzy nejdříve rozdělíme daný text na jednotky, kdy jednotkou může být slovo, více slov, věta nebo odstavec. Každé takové jednotce musíme přiřadit zvolený kód. Pod tímto zvoleným kódem rozumíme slovo nebo frázi, která svým způsobem vystihuje a odlišuje stanovený jev od ostatních. Po vytvoření souboru kódů, vybereme kódy související, podobné, příslušné ke stejnému jevu, a ty přiřadíme k různým kategoriím. V této fázi výzkumu jde o postup provizorní, který je ale velmi důležitý, protože z něj budeme vycházet při dalším zpracování nashromážděných dat. (Škvaříček a Šed'ová, 2007, s. 211-221)

Otevřené kódování je tedy rozčleněno do dvou závislých etap, a to konceptualizace a kategorizace. Při konceptualizaci jsme text tematicky rozkryli na odstavce, věty nebo fráze a přidělili jsme jim názvy, která reprezentují daný jev. V další fázi kategorizace jsme shromáždili takové pojmy, které připadají stejnému jevu. Všechna transkribovaná a okódovaná data budou k dispozici při obhajobě naší diplomové práce u státních závěrečných zkoušek.

Axiální kódování

Provedenou analýzou vyhodnocených znaků v dané kategorii si výzkumník tvoří výchozí pozici pro další krok při zpracovávání dat. Během axiálního kódování uvažuje o příčinách a důsledcích, o podmínkách interakce a o následných strategiích a procesech, při nichž tvoří osy, kterými se snaží propojovat jednotlivé kategorie, které spolu souvisejí. (Hendl, 2005, s. 248-250)

Jak uvádí Škvaříček a Šed'ová (2007, s. 323), axiální kódování navazuje na otevřené kódování, přičemž jeho cílem je vytvoření spojnic mezi jednotlivými kategoriemi. Data,

kteřá jsme před tím rozčlenili, jsou nyní nově uspořádána vytvořením nových vazeb mezi kategoriemi. Axiální kódování má ve své podstatě pomocnou funkci při třídění dat. Pro pochopení zformulovaných vztahů dat je používán paradigmatický model, který by ve zjednodušené podobě mohl vypadat následovně:

Obrázek č. 2: Paradigmatický model v grafickém znázornění (Vlastní výzkum, 2018)

Příčinné podmínky jsou události, které vedou k výskytu nebo vzniku nějakého jevu. Jev je ústřední myšlenka události, dění nebo případ. Kontext je soubor vlastností, které jevu náleží a za nichž jsou uplatňovány strategie integrace nebo jednání. Intervenující podmínky ovlivňují strategie jednání a interakce náležící k danému jevu, ať už jejich usnadněním nebo znesnadněním. Strategie jednání a interakce definuje či vymezuje jednání a chování vůči danému jevu. Následky jsou chápány jako strategie a interakce. (Strauss, Corbinová, 1999, s. 60)

Selektivní kódování

V procesu selektivního kódování jsme dali jednotlivé kategorie a pojmy do vztahu k jednomu centrálnímu kategorii, která zastřešuje celou problematiku, kdy všechny kategorie i jevy pod ni spadají. Axiální kódování nám vytvořilo stěžejní základ pro kódování selektivní, jenž se os sebe příliš neliší. Hlavním rozdílem mezi oběma druhy kódování je hlavně míra abstrakce při tvorbě paradigmatického modelu.

Jak uvádí Hedl (2005, s. 251) je selektivní kódování fází prozkoumávání dat, kdy při zpracování výzkumník hledá případy, ze kterých vystupují další témata, jenž porovnává a zkoumá u nich rozdíly.

Cílem je dosažení srozumitelnosti a zakotvenosti námi vyloženého příběhu reality, které dosahujeme několika základními kroky. Za prvé je důležité podrobně vyložit kostru příběhu. Při druhém kroku uvedeme pomocné kategorie do vztahu k centrální kategorii podle paradigmatu. Ve třetím kroku jsou už kategorie vzájemně vztahovány na dimenzionální úrovni, načež ve čtvrtém kroku jsou tyto vztahy ověřovány podle údajů. Závěrečným krokem je doplnění kategorií, jenž je třeba případně ještě více upřesnit nebo

rozvinout. V praxi nejsou tyto kroky striktně stanoveny, přeskakujeme od jednoho k druhému, kdy záměrem je snadnější výklad. (Strauss, Corbinová, 1999, s. 87)

5 REALIZACE VÝZKUMU

Výzkumné šetření bylo provedeno v měsících leden až březen 2018. V tabulce předkládáme stručné představení našich čtyřech probandů.

Tabulka č. 1: Základní údaje o probandech (Vlastní výzkum, 2018).

	věk	vzdělání	rodinný stav	počet dětí
Roman	50	střední/vyučen	rozvedený	2
Pavel	54	střední/maturita	ženatý	1
Marie	71	střední/maturita	vdova	2
Ludmila	76	vysokoškolské	vdova	1 žijící, 1 dítě již zemřelo

5.1 Etické aspekty výzkumu

V našem výzkumu nezveřejňujeme žádná osobní data. Při rozhovorech jsme se řídili zásadami Etického kodexu sociálního pracovníka České republiky, který vychází ze Všeobecné deklarace lidských práv, z Listiny základních práv a svobod České republiky a ze zákona 108/2006 Sb. o sociálních službách, v návaznosti na zásady etiky sociální práce definované Mezinárodní federací sociální práce. Jako je např. respektování lidské důstojnosti, rovnosti a diskrétnosti. Chápeme i etickou odpovědnost vůči respondentovi, nezvažujeme jeho sociální situaci a přistupujeme se zvláštním zřetelem ke znevýhodněným a postiženým jedincům či skupinám.

5.2 Rozhovory

Probandi byli předem informováni o pořízení zvukového záznamu rozhovoru, souhlasili s nahráváním a tento souhlas je zaznamenán v úvodu každé konverzace. Délka jednotlivých rozhovorů se lišila podle komunikativnosti jednotlivých dotazovaných. Na přání některých účastníků, byla jejich jména nahrazena jmény fiktivními. V tabulce č. 1 uvádíme základní údaje o respondentech a v rámci rozšíření informovanosti je pod tabulkou popsán i průběh každého rozhovoru, aby vynikli i jemné zvláštnosti a rozdíly,

kteřé rozpravy provázely, a jejichž význam je pro nás v kontextu celého výzkumu nepochybně důležitý.

Rozhovor č. 1 Roman

Proband Roman má z našich respondentů největší a nejzávažnější tělesné omezení, po úrazu páteře má přerušenu míchu, hýbe jen hlavou a částečně rameny. Používá elektrický vozík se speciálním ovládáním pusou. Rovněž u počítače má speciální zařízení pro ovládání ústy, mobilní telefon po připojení k počítači ovládá také tímto zařízením. V domácím prostředí je schopen sám pracovat na počítači a sám telefonovat. V terénu je odkázaný na asistentku. Rozhovor s ním probíhal v poklidné a přátelské atmosféře, v jeho přirozeném sociálním prostředí - doma. Známe se osobně, tykáme si. Během rozhovoru ležel ve své polohovací posteli. Byl klidný, vyrovnaný a sám nabízel, ať se ptám na cokoli, že na vše rád odpoví.

Rozhovor č. 2 Pavel

Proband Pavel získal své postižení také v průběhu života, kdy na základě neurologické diagnózy se postupně snížila jeho hybnost a výrazně zhoršila koordinace pohybů. V domácím prostředí zvládne přecházet mezi místnostmi s chodítkem, venku se pohybuje na mechanickém invalidním vozíku, který musí na delší vzdálenosti vézt druhá osoba, jelikož jeho onemocnění postihuje i ruce. Jen na krátké vzdálenosti přejezdu po místnosti zvládne vozík sám. S respondentem se známe taktéž osobně, zpočátku rozhovoru byl trochu nervózní, měl obavy, zda bude schopen adekvátně odpovídat. Po chvíli nervozita opadla a rozhovor poklidně plynul.

Rozhovor č. 3 Marie

Probandka Marie je z našich respondentů na tom zdravotně relativně nejlépe, chodí o jedné holi. Má totální endoprotézu obou kolenních kloubů a mívá bolesti zad. Je vdova, její manžel byl po nemoci několik let na vozíku, uvádí že bolesti zad má z dob, kdy musela s nemocným manželem manipulovat při přesunech z vozíku na postel, při koupání apod. Paní Marie je povídavá, často odbíhala od tématu, což rozhovor trochu zhoršovalo. Muse li jsme během hovoru občasné „přemostit“ a vrátit téma hovoru, vyzískat odpověď na žádanou otázku. Z tohoto důvodu byl pro nás tento rozhovor náročnější jak na čas, tak na získání potřebných informací a udržení tématu hovoru.

Rozhovor č. 4 Ludmila

Probandka Ludmila má po výměně kyčelního kloubu, dle jejích slov se operace nezdařila, jak měla, chodí o dvou francouzských holích, mívá bolesti kyčle a bederní páteře, má zhoršenou stabilitu, bojí se pádu, musí se pohybovat pomalu a opatrně. Paní Ludmila byla chvílemi plačtivá, s omezením pohybu se těžko smiřuje. Velice si ceníme, že i přes své problémy se snažila nám podrobně odpovědět na všechny naše otázky.

5.3 Transkripce

Po nahrání rozhovorů byla naším dalším krokem transkripce dat. Tento pojem znamená proces, při němž se mluvený projev, v našem případě strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami, převádí do písemné podoby. Z důvodu zachování co největší autentičnosti jsou rozhovory přepsány doslovně, tzn. se všemi gramatickými chybami a hovorovými výrazy. Jedná se o časově náročný proces, jenž je pro podrobné vyhodnocení subjektivních vyjádření dotazovaných nezbytnou podmínkou. Veškerá získaná data transkripce je po té nutné zredukovat, abychom mohli snadněji nalézt určité jevy nebo typy odpovědí, které následně roztrídíme, abychom mohli získané údaje přehledně popsat. (Hendl, 2005. s. 208) Přepis jednoho rozhovoru je přiložen k nahlédnutí v příloze P IV.

6 ANALÝZA A VLASTNÍ INTERPRETACE VÝZKUMU

Po provedení transkripce rozhovorů s respondenty s tělesným postižením jsme dané texty podrobili vícestupňové analýze získaných údajů, při které jsme použili tři základní prvky zakotvené teorie – koncepty, kategorie a propozice nebo-li tvrzení.

6.1 Analýza získaných dat

V otevřeném kódování jsme všechny námi ustanovené kódy zařadili do šesti kategorií a u každé jsme vymezili její vlastnosti a dimenze. Pro lepší přehlednost prezentujeme jednotlivé kategorie i s vlastnostmi, dimenzemi a kódy v tabulkách. Pod každou tabulkou je jako příklad uvedena zásadní část rozhovorů, které reprezentují jev v dané kategorii.

Tabulka č. 2: Kategorie: Postižení (Vlastní výzkum 2018)

KATEGORIE	VLASTNOSTI	DIMENZE	KÓDY
POSTIŽENÍ	Samostatnost	Omezená	Pocity Úzkost Únava Pláč
	Psychika	Podložená	Nejistota Trvání Beznaděj Smíření

„No tak u mě je to zřejmý, že vlastně já nepohnu vůbec ničím, já hýbu vlastně jenom hlavou a ramenama, takže si neudělám vůbec nic. Nic si nezmáčknu, nic si nepodám, jenom co jde udělat hlavou a ramenama no, ale vono v této době se dá ovládat pusou počítač, taky jezdím na elektrickém vozíku sám, jako dá se v této době fungovat, ale potřebuju k sobě někoho kdo mě vlastně ať ten počítač podá nebo nainstaluje, nebo mě dá do toho vozíku a přidělá mě ovládání pusou, tak se dá vlastně v této době takhle fungovat.“
(Roman)

„...potřebuju, aby mě někdo na vozíku tlačil, protože mám špatnou koordinaci ruk, popojedu sám jenom kousek, jenom tak doma po místnosti, ale venku mě musí někdo tlačit, ...když su někde, kde je pár schodků a někdo mě vynese vozík, a podepře mě a trochu mě tlačí, tak pár schodků tak zvládnou zdolat, musím se držet, samozřejmě, bez drža bych to nezvládl, no je to těžký, ale de to, někdo nezvládne žádné schodek, já s pomocí pár jo, tak su na tom ještě relativně dobře...bojím se trochu, je tam nejistota, kdyby mě ten dotyčný neudržel, no ale musím doufat, že to dopadne...“ (Pavel)

„...já zvládnou všechno sama, ale trvá mě to, su pomalá, někdy vidím, že zdržuju....(pozn. chodí s jednou holí)“ (Marie)

„...je to tak těžký, nepřejte si být stará, dřív sem zvládala všechno, dneska mě to nejde (pláč)..ty bolesti jsou nejhorší, ...já bych chtěla, ale nejde to...bojím se, že spadnu, už jsem měla nějaký pády, sama se pak nezvednu, ...je to hrozný...(pozn. chodí se dvěma francouzskými holemi) (Ludmila)

Shrnutí kategorie

ROMAN Zvládne jen pohyb hlavou a rameny. Je plně odkázán na pomoc druhých osob.

PAVEL

Zvládne pár kroků doma v bytě s chodítkem. Mimo byt se pohybuje na vozíku, který však v terénu musí tlačit druhá osoba, Pavel má omezený pohyb i rukou, sám se na vozíku na větší vzdálenosti nepřemístí.

MARIE

Chodí s jednou holí, nepotřebuje fyzickou pomoc druhé osoby, zvládne chodit sama, ale její pohyb je pomalý. Nestačí tempu ostatních.

LUDMILA

Chodí se dvěma francouzskými holemi, má špatnou stabilitu, bojí se pádu.

Tabulka č. 3: Kategorie: Akce pořádané muzejními institucemi (Vlastní výzkum, 2018)

KATEGORIE	VLASTNOSTI	DIMENZE	KÓDY
AKCE POŘÁDANÉ MUZEJNÍMI INSTITUCEMI	Bariéry Sdílení	Časté Potřebné	Terén Schody Přístup Ostatní postižení Stůl Cena Parkování

„Tak jasně, dycky je to trochu problém, vyberu si co bych chtěl, třeba jak jsem si vybíral dva roky zpátky. Chtěl sem strávit víkend někde po zámkách, tak sem si zjišťoval na internetu, kde jaký zámky jsou bezbariérový, tam jsem zjistil, že jsou různé okruhy, jeden je bezbariérový, druhý není nebo jsou tam třeba dva schodky, ale že tam mají buď plošinu, která mě pomůže to překonat nebo nějaký kastelán, že mě pomůžou nebo to prostě hold není. Takže našel jsem si pár zámků, který jsou a takhle jsem to dělal se všeckým. V dnešní době, když jedeme po nákupech tak obchody jsou už bezbariérový tam není problém. Do kina bezbariérový. Ale muzea a památky, tam se musím dívat, jestli to je bezbariérový,Mě stačí když kamkoliv jedu, aby byl bezbariérové přístup, abych se tam prostě dostal. Někdy uvádí bezbariérové přístup, ale je tam třeba jeden schodek 5 cm, na mechanickým vozíku to není zas takové problém jeden schodek, buď někdo tě pomůže nahnout nebo kdo má zdravý ruky, tak se nahne a těch 5 cm překoná, ale já s elektrickým vozíkem 5 cm nepřekonám, to má se mnou 250kg a můžu překonat max 3cm, takže já když někde chcu, musím se dívat, jestli je to opravdu bezbariérový, se ptám, předem si volám na cokoli se chcu jít podívat, jestli je to bezbariérový a jestli opravdu tam není nikde víc jak 3 cm schodek. Pokud jo, tak už když tam chcu jít, už to musím řešit tak že, buď si beru s sebou i mechanický vozík a někdo mě přesadí nebo jedu rovnou elektrickým nebo pardon mechanickým, protože ten má 20kg, já osobně 80 a když jsou tam dva chlapi, tak prostě mě

vynesou do pár schodků. Takže to je základ, kamkoliv chcu jet musím se dívat, jestli je to opravdu bezbariérový, protože vesměs z 95% jezdím všady elektrickým, aby mě nemusel kdo jede se mnou tlačit, abych byl co nejvíc samostatnej. No, takže hlídám si tu výšku. A jak je to prostorově, když se potřebuješ třeba otočit nebo tak? No mě stačí metr, jako uvádijou, co je bezbariérový tak by mělo být metr padesát uličky, ale já se zvládnou otočit na metru deseti, já se otáčím aji ve výtahu. Na tým elektrickým se otočím na místě, oni jsou dva druhy elektrických jsou čtyřkolky co mají 4 kola, ty potřebují větší okruh, ty se otáčí že potřebují hodně místa a co já mám tu šestikolku, tak ta se otáčí přímo na místě, takže já si hlavně hlídám tu vejšku, aby tam nebylo víc jak 3 cm. To je pro mě důležit Jinak v této době člověk najde vesměs na internetu co se týče toho parkování, že zajede, abych nemusel moc daleko. Jako určitě se to hodně lepší. Jako já sledují jak jezdím cvičit do Fénixu v Brně, ti se vlastně věnujó lidem po postižení míchy. A voni teďka udělali takovej nověj projekt s Českou televizí brněnskou, že jezdijou po Brně natáčet, vždycky nějakěj vozičkár jde s nima a natáčijou třeba jak jede do divadla, kde parkuje, kamera jde s ním dovnitř, kama se dostane jaký jsou tam výtahy, kde bude jako sedět s tím vozíkem, toalety a takhle všechno a teďka prostě nahrají profesionálně a dělají šoty z toho, kde se člověk všude dostane, nádraží vlakový, různý restaurace, úřady různý právě. A aby to bylo dostupný a lidi si to mohli prohlídnout, kde se všude dostanou. Ale myslím, že se to zlepšuje, jsem teďka osmým rokem na vozíku a opravdu je to lepší aji chodníky nebo takhle, myslím si že se na to dost myslí. Já když si vymyslím, kam bych chtěl jet, tak si to obvolávám a zjišťuju si to sám, přímo vždycky s majitelem nebo personálem. Byl můj sen dostat se do například do Alp, chtěl jsem sice lyžovat, ale to nemůžu, tak aspoň se dívat. Tak partia, že mě tam vezmou, tak jsem si na internetu tak dlouho hledal, až sem si našel, penzion, kde se mluví dokonce česky, bezbariérový přístup a je ten majitel je ze Šlapanic, takže sme se na všem domluvili. Já jsem pak dělal článek do toho Fénixu, že se dá cestovat aji v Alpách, když se člověk nehýbe...a tak ty informace předávám o všech akcích, i o muzeích a památkách, všechno, kde získám nějakou osobní zkušenost.....Pro mě ZTP/P jsou ty výhody dobrý.“(Roman)

„... je dobrý když je výška stolu tak, abych se vlezl pod stůl, protože jinak jsem vedle stolu těma nohama, a je dobrý, když dokážu zajet pod stůl normálně, že nemusím sedět bokem, jo ale to sem se setkal minimálně. Většinou ten stůl je nízko, což bývá problém pro vozičkáře, že tam nezajedou pod to a pak sedijó bokem různě. Z toho psychickýho takový blbý...,...su s kamarádama na fejsbuku, napíšem si, kde je to dobrý, kam se dá dobře dostat...Ceny

mám zvýhodněný já, aji můj doprovod, buď úplně zdarma nebo za polovic, nebo nějaká symbolická cena, to je dobrý“ (Pavel)

„...musím se do schodů držet zábradlí....pomalu tam s parkoviště dojdu..., ceny máme jako důchodci nižší, tak aspoň to, no ale když nás jde víc z rodiny, a chcu to zaplatit i vnoučatům, tak si těch akcí moc dopřávat nemůžeme, sem tam něco, ale chodíme rádi, tak se snažím ušetřit jinde“ (Marie)

„...potřebuju, aby mě děcka dovezli až na místo, nedojdu s dvouma berlema daleko, ten kyčel hodně bolí,....., nevydržím dlouho stát...no, ceny jsou sice nižší, ale důchody jsou taky malý, to víte, já su vdova, co umřel manžel počítám každou korunu, ale zase aspoň někam jít musím.“ (Ludmila)

Shrnutí kategorie

ROMAN Pohybuje se na elektrickém vozíku, který nepřekoná schodek vyšší než 3 cm, oproti

mechanickému vozíku, který lze nahnout. Potřebuje nájezdové plošiny v terénu. Je pro něj důležité před návštěvou vědět o místě co nejvíce informací, které si je předem vyhledává, sám aktivně také předává své zkušenosti ostatním lidem s omezením pohybu. Ceny vstupného vzhledem ke slevám ZTP považuje za přijatelné.

PAVEL

Pavel by uvítal, pokud by se častěji setkával s vyšším stolem, aby mohl s vozíkem u něj sedět jako ostatní a nemusel sedět bokem vedle stolu. Ceny, také vzhledem ke slevám ZTP považuje za dobré. Sdílí na sociálních sítích s přáteli své zkušenosti z návštěv kulturních akcí.

MARIE Potřebuje mít u schodů zábradlí a parkoviště blízko objektu. Cenu za svou vstupenku

považuje za přijatelnou, chtěla by však zaplatit i vnoučatům, ale to si nemůže dovolit často, vzhledem k nižšímu příjmu.

LUDMILA

Potřebuje dovést až na místo, počítá každou korunu, kvůli nízkému příjmu, avšak i tak chce navštěvovat kulturní akce.

Tabulka č. 4: Kategorie: O vzduší (Vlastní výzkum, 2018)

KATEGORIE	VLASTNOSTI	DIMENZE	KÓDY
OVZDUŠÍ	Klima	Různé	Neochota Pomalost Tolerance Nedočkavost
	Tlak	Občasný	Zdržování Netolerance Ochota

„...Jsou velice ochotní.... nenapadá mě žádná negativní zkušenost. Jako že by mě někdo někdy odmítl pomoc se mě asi nestalo.“ (Roman)

„.....když jsme třeba byli v muzeu Českého ráje v Turnově, tak jsme se tam motali s vozíkem, lidi co tam byli, museli i počkat, no ale nevadilo jim, to byli v pohodě..., někde když mě žena tlačí, tak i někdo třeba otevře a podrží dveře, abysme mohli dobře projet..“ (Pavel)

„dycky strašně záleží na tom, s jakýma lidima se tam potkáte, někde vám odseknou, cítíte, že to ty lidi co tam dělají moc nebaví a někde jsou milý“ (Marie)

„...já su taková neohrabaná, někdy mám pocit, že jsou lidi kolem mě nervózní, že zdržuju ale já to nedělám schválně, to člověk pozná až je starší, ti mladší to ještě nechápu..“ (Ludmila)

Shrnutí kategorie

ROMAN

Setkává se s ochotou, negativní zkušenost nemá.

PAVEL

Setkává se s tolerancí a ochotou.

MARIE

Někdy vnímá neochotu.

LUDMILA

Mívá pocit, že zdržuje, že jsou lidé kolem ní nedočkaví. Je pomalá.

Tabulka č. 5: Kategorie: Zázemí (Vlastní výzkum, 2018)

KATEGORIE	VLASTNOSTI	DIMENZE	KÓDY
ZÁZEMÍ	Sociální	Důležité	Dostupnost Občerstvení Židle
	Odpočinek	Nutný	Toalety

„...já nemusím hledat bezbariérový WC, protože mám vývod přímo z močového měchýře do katetru, ale ti co mají špatné jenom nohy a potřebují se cévkovat, potřebují bezbariérové záchod.....(Roman)

„.....záchody, abych se tam dostal s vozíkem,...., když je to někde moc do kopce, tak je to blbý a náročný pro toho, kdo mě tlačí..“ (Pavel)

„...no, to dlouhý stání nevydržím, když tam není kde si sednout a trvá to dlouho, tak tam radši nendu.“ (Marie)

„....potřebuju si po chvíli sednout, ale ne na nic nízkýho, z toho se nezvednu, aji záchod potřebuju ten vyšší pro invalidy, na nížkej si nasednu.., ...je fajn, když se dá zrovna tam někde najíst, ane zase přejíždět nebo jít kus někam daleko na jídlo, já to nedojdu někam dál“ (Ludmila)

Shrnutí kategorie

ROMAN

Nepotřebuje bezbariérové WC, nepoužívá ho.

PAVEL Potřebuje bezbariérové WC a dobrou dostupnost.

MARIE

Potřebuje židle na sednutí, nevydrží dlouho stát, potřebuje odpočívat v průběhu návštěvy.

LUDMILA

Potřebuje zvýšené WC, potřebuje v průběhu návštěvy si sednout, k sezení potřebuje vyšší židli, potřebuje mít blízko občerstvení.

Tabulka č. 6: Kategorie: Komunikace (Vlastní výzkum, 2018)

KATEGORIE	VLASTNOSTI	DIMENZE	KÓDY
KOMUNIKACE	Zaměstnanci	Váhaví	Lítost Pomoc Být slyšen
	Ostatní návštěvníci	Neřádím se	Upozornění Okřiknutí
	Děti	Bezprostřední	Nabídka

„někdo je vidět že se třeba stydí a já zas teda když někde su, tak se snažím dat najevo, že se nemusijou dělat že mě nevidí Oni spíš hlavně neví, jak mají se mnou komunikovat. Já jim rozumím, já je chápu, proto se snažím s kýmkoliv dat najevo, že když tam su já, tak aby se v mé společnosti bavili normálně jak kdybych byl zdravěj, že nemusijou mět nějakěj ostych. Takže začnu tu komunikaci třeba já, abych prolomil tu bariéru, nemám s tím problém, když dojedu mezi nějaký lidi který neznám, a tím že tam s něma budu nějakěj čas trávit, tak nemám problém vzít si řeč, nějak se představit nebo dat o sobě vědět, že nemusijou mít obavy se na mě dívat nebo se zeptat, nebo něco říct aby to nebylo blbý nebo tak..... No jako jo, jsou různý případy. Je to trochu jiný se mnou, společnost už je zvyklá na lidi vozíčkáře, kteří se tlačí samy, ale já s ovládáním vozíku pusou nejsem tak obvyklý, tak se po mě dívají, upřímně řečeno kdo by se nepodíval. Nejlepší jsou malý děcka. Nedávno jsme potkali děcka ze školky a když jsem se vracel tak říkají „už je tady zas ten

divnej vozejk, co to je za divnej stroj?“ (smích), ale jako zkušenosti různý, že když někde jedu a je tam maminka s děckem, a ten chlapec nebo holčička se podívají a hned se maminky něco ptá, většinou ty maminky dost často si všímám, že říkají nech toho nebo neďivej se. Ted ti nebudu odpovídat, prostě odsekne ho. Jestli je jim to blbý přede mnou...asi. Třeba ted' naposledy když jsem byl, byli tam dva chlapečci, pořád se na mě dívali, tak sem s nima navázal kontakt, pak chodili prohlíželi si vozék, ale děcka jsou bezprostředný, ty jsou v pohodě. Maminky jak kdy, ale aji když mě někdo nezná, cokoliv, nabízivou mě pomoc....Jenou při cestě mě spadla noha ze stupátka a dál sem nemohl, protože bych si ju přejel, tak sem čekal než někdo pude a šla proti mně taková mladá holka, já nevím 19 let, tak sem čekal až se přiblíží a říkám „slečno prosím mohla byste mě zvednout nohu?“ (smích), tak mě dala nohu na stupátko a pokračoval jsem dál no“(Roman)

„jo, cítím, že někteří uhýbají pohledem, nebo když se střetnem pohledem, tak se třeba usmějí, ale málokdo mě osloví, většinou musím začít mluvit já, oni asi neví jak, cítím, že se bojí se mnou začít mluvit....nebo si myslí, že když jsme na vozíku, že musíme být nutně i na hlavu (smích), ale to my nejsme (smích).....nikdy se mě nestalo, že by mě nějaký pracovník odmítl pomoc, když jsem ho požádal.....bývají ochotní a vstřícní“ (Pavel)

„ stalo se mě, jedná, že sem byla na zámku a už mě bolely nohy, tak sem se aspoň opřela o zed', a ta průvodkyně mě hned okřikla, že se to nesmí,ale někde vám nabídnou pomoc, záleží vždycky na tom, kdo jakej je“ (Marie)

„už su nemožná...(pláč), voni se na mě dívají jak na starýho, no šak už su stará...(pláč)(Ludmila)

Shrnutí kategorie

ROMAN

Cítí bariéry v komunikaci, většinou začíná konverzaci on, nesetkal se s odmítnutím pomoci, pokud o ni požádal, dospělí lidé uhýbají pohledem, bezprostředně nebo se zvědavostí se dívají většinou děti.

PAVEL Cítí na sobě pohledy, začíná konverzovat většinou on, po požádání pomoci se setkává s ochotou a vstřícností.

MARIE Setkala se s okřiknutím pracovnice instituce. Dostává ale i nabídku pomoci od některých zaměstnanců.

LUDMILA

Cítí litostivé pohledy.

Tabulka č. 7: Kategorie: Přínos (Vlastní výzkum, 2018)

KATEGORIE	VLASTNOSTI	DIMENZE	KÓDY
PŘÍNOS	Začlenění	Střídavé	Společnost Zdraví Informace Potěšení
	Sounáležitost	Častá	Uvolnění Pohoda
	Pozitivní emoce	Výrazné	Zážitky Vzpomínky

„Zní to možná blbě, já se líp cítím mezi zdravěma než mezi postiženěma, já když su někde, kde se pohybujou kolem mě furt jenom postižení, já mám z toho depku. Ale když su sám mezi stovkou zdravých, tak se cítím jako ryba ve vodě, pro mě je to lepší. Říkám nemám žádný špatný zkušenosti, rád jsem mezi zdravejma lidima. Vůbec mě to nedělá nějak zle, že se nehýbu vůbec že pohnu jenom hlavou a všichni okolo se hýbou normálně. Přemýšlel jsem, proč se mezi samýma postiženýma necítím dobře, jestli su tam jedinej, kdo nepohne ničím, jsou tam lidi co tam aspoň jednou rukou hýbou. Ale když seš mezi zdravejma tak seš na tom taky nejhůř.... Já vím, ale to mě vůbec nevadí. Přemýšlel jsem proč mě znervózňuje, to, že tam mezi postiženýma, jsou přeci taky na elektrických, ale ovládají to rukou, že si podají pití nebo si zmáčknu výtah, já musím dojet před výtah a čekat až někdo de, až mě zmáčkne výtah, tak musím počkat až ho přivolá, pak já du dovnitř požádám ho aby mě to zapl, pak jedu sám. Ale já prostě mezi těma postiženýma,..... já nevím, já sem přemýšlel proč, jestli sem jim záviděl, že mají aspoň tu ruku, nevím, já si myslím, že nezávidím nikomu nic, ale prostě, nevím já sem na to sám nepřišel, proč se cítím líp mezi zdravěma než mezi postiženěma. Když někde jedu a tam sou dva postižení to je v pohodě, ale jak su někde kde sou všichni na vozičku, tak se tam necítím, tam jde na mě prostě depka, bere mě

to energii. Já rád chodím mezi zdraví lidi. I když budu někde sedět na chodbě a kolem mě budou chodit zdraví lidi, tak mě to nevadí. Když někde sem a je to tam dobrý, tak napíšu třeba do Fénixu, že sem byl spokojenej, dám o tom vědět ostatním postiženým. Co sem viděl abych se podělil s ostatníma abych ukázal že i když sem vochrutej.. já sem byl třeba nadšenej, že sem byl 3000m vysoko, to bylo něco nádhernýho, nebo když sem letěl motorovej paraglajdyng já ochrutej. Já sem říkal tomu kdo to řídil, že se ničeho echytnu, že pokud mě uváže tak, že nevypadnu, tak že sem ochotnej do toho jít. Šel sem první a potom se přihlásilo dalších 20 vozičkářů. On řekl, že když to zvládne se mnou tak už to zvládne s každým. Když seš 200m vysoko a ten padák se s tebou nahne, tak se chystneš no, ale já se nemám čím chytout. Když budete věřit že nevypadnu, protože by ste letěl k zemi taky, tak dem do toho. Byl to nezapomenutelněj zážitek, rád se o něho dělím. Potřebuju se prostě dostat ven, neležet celej den jenom v posteli. Kamkoliv...jakýkoliv akce jsou pro mě důležitý“ (Roman)

„..já chodím strašně rád, když třeba jdeme někam na zámek, nebo na nějakej koncert, tak já z toho čerpám ještě další týden i dyl, i jarmarky jsou dobrý, když jsou tam nějaký dobový řemesla a k tomu nějaký dobroty na stáncích na jídlo....když pak mám třeba den, že mě není úplně dobře, tak si tak vzpomínám, jak to třeba tam nebo tam bylo hezký..to víš, mívám někdy splíny, že ten život za nic nestojí, že je to na nic, když je člověk tak omezené, ale to za chvíli přejde, to právě potřebuju někam jít, něco zažít a pak si zase říkáš, že to stojí za to...člověk musí pořád bojovat a nevzdávat se, když máš kolem sebe dobrý lidi, tak to jde, a taky uvažuješ jinak než dřív, nemoc ti změní pohled na to, co je v životě důležitý“ (Pavel)

„no, jak už jsem říkala, někdy se setkáte s tím, že třeba nejsou vždycky všichni ochotní, ale stává se to málo,.....když su doma sama, to je nejhorší, chodím ráda mezi lidi, u nás pořádá muzeum různý přednášky a výstavy, tak tam jdem, většino se tam setkáváme stejní lidi, co je to tak baví,.....nebo pro děcka dělají dílničky, tak jdeme s vnoučatama, to mám moc ráda“ (Marie)

„ ..jak říkala moje maminka, uč se, ať neumřeš hloupá (úsměv), dneska už se samozřejmě neučím, ale snažím se trénovat mozek.....já jsem byla zvyklá roky v práci pracovat hlavou,....na těch prohlídkách se dovím vždycky se dovím něco nového ...pak když někde jsme tak si povídáme o tom jaké to tam bylo..“(Ludmila)

Shrnutí kategorie

ROMAN Ačkoliv má sám nejvyšší stupeň postižení, cítí se lépe mezi zdravými lidmi. Potřebuje zážitky.

PAVEL

Při vzpomínkách cítí pohodu a uvolnění, návštěvy kulturních akcí mají pozitivní vliv na jeho duševní zdraví.

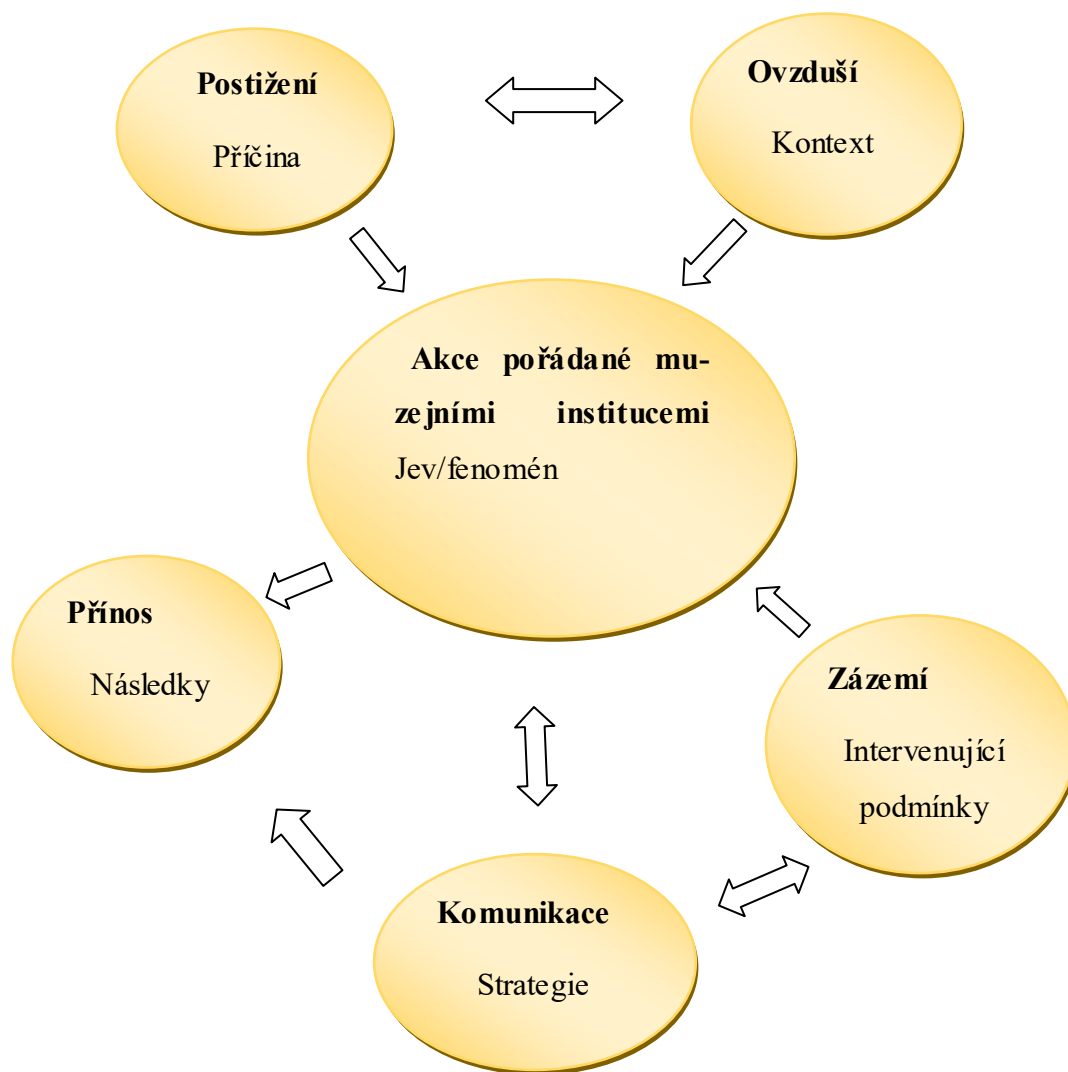
MARIE Pociťuje potěšení, když je s vnoučaty v dílničkách, chodí ráda do společnosti, těší se na setkání s lidmi.

LUDMILA

Je ráda, že se dozví nové informace. Na prožitky vzpomíná.

6.2 Interpretace dat

Na základě axiálního kódování jsme vytvořili tento paradigmatický model:

Obr. č. 3: Paradigmatický model sestavený v rámci axiálního kódování (Vlastní výzkum, 2018)

Z uvedeného paradigmatického modelu vyplývá, že jako fenomén byla určena kategorie *Akce pořádaná muzejními institucemi*, byla určena jako ústřední, protože právě kolem ní se soustředí všechny ostatní kategorie.

Součástí modelu jsou také příčinné podmínky, které vedou ke vzniku fenoménu (jevu). Jako příčinnou podmínkou jsme vybrali kategorii *Postižení*. Respondenti v této kategorii popisují svoji nemoc a omezení. Tato kategorie zmíněné kritérium nesporně splňuje, je zásadní při samotné prohlídce či návštěvě kulturního zařízení. V důsledku nemoci a postižení nastává znevýhodnění a jinakost oproti majoritní společnosti.

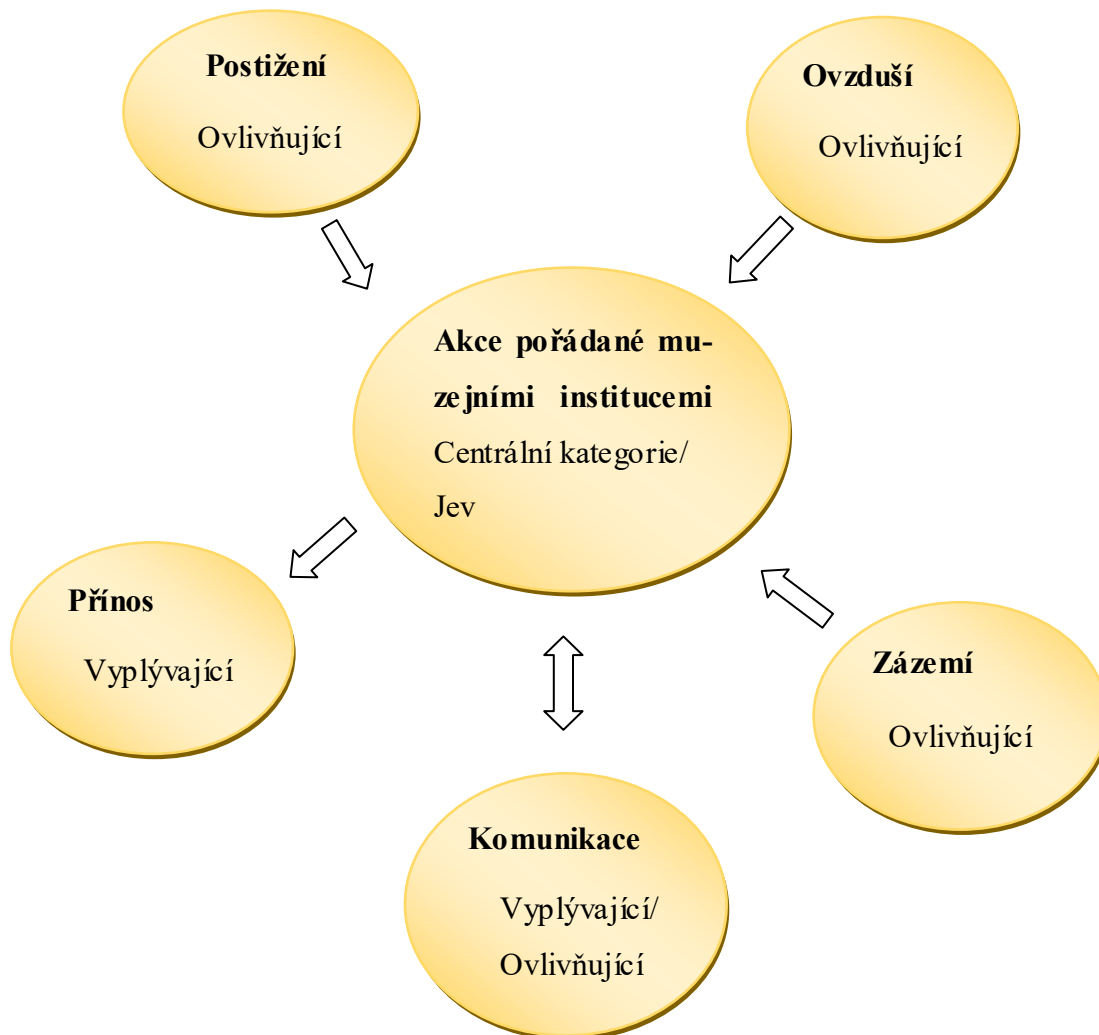
Jako kontext byla stanovena kategorie *Ovzduší*. Kontextem označujeme specifický soubor podmínek či vlastností, které jevu náleží. V našem případě se jedná například o pomoc, toleranci, ale také o neochotu nebo nedočkavost.

Strategií jednání byla zvolena kategorie *Komunikace*. Tato kategorie je ve vzájemné interakci nejen s fenoménem, ale rovněž i s intervenujícími podmínkami a zároveň má velký vliv na následky.

Za intervenující podmínky byla označena kategorie *Zázemí*, která je ve vzájemné interakci s použitými strategiemi jednání a současně má vliv na fenomén.

Jako následky jsme definovali kategorii *Přínos*. Tato kategorie obsahuje jevy, které vznikly v důsledku fenoménu a tyto následky jsou také značnou měrou ovlivňovány strategií, kterou postižený používá.

Paradigmatický model v rámci selektivního kódování:

Obr. č. 4: Paradigmatický model selektivního kódování (Vlastní výzkum, 2018)

Centrální kategorií na základě selektivního kódování byla označena *Akce pořádané muzejními institucemi*, která je stěžejní při návštěvě muzea či památkové instituce. Z modelu je patrné, že *Akce pořádané muzejními institucemi* je ovlivňována příčinou (*Postižením*), kontextem (*Ovzduším*) a intervenujícími podmínkami (*Zázemím*), a že z *Akce pořádané muzejními institucemi* vyplývají použité strategie (*Komunikace*) a následky (*Přínos*).

6.3 Výsledky výzkumného šetření a doporučení pro praxi

V této části kapitoly uvádíme stručné shrnutí jednotlivých kategorií vztahujících se k výzkumným otázkám, jež byly osobám s omezením pohybu kladeny v rámci prováděných rozhovorů.

Tělesné postižení a s ním spojené omezení pohybu přináší do života každého takového jedince velký zásah. Samo vyrovnání se se změněným zdravotním stavem, obzvláště pokud k němu došlo v průběhu života je velmi náročné. Lidé se stávají díky tomu úzkostlivější, někdy cítí beznaděj, jsou si ve všem méně jistí, protože se nemohou na své tělo ve všem plně spolehnout. Bývají odkázáni na pomoc druhých osob. Při běžných úkonech se unaví dříve než zdravý jedinec.

Při návštěvách muzeí a při doprovodných kulturních programech se setkávají s různými bariérami. Již před samotnou návštěvou muzea či památkového objektu musejí dopředu hledat a zjišťovat potřebné informace o bezbariérovosti. Dle míry postižení se odvíjejí nároky na zvládnutí bariér. Nejcennější informace jsou ty získané vlastní zkušeností osoby s omezením pohybu přímo na daném místě, v konkrétní instituci a předané dále.

Člověk s postižením se cítí ze společnosti vyřazen právě do té míry, jak s ním zachází a jak se k němu chová okolí. Právě ovzduší a sociální klima v dané instituci ovlivňuje, jak se tam návštěvník se speciálními potřebami cítí. Vzhledem ke svým omezeným možnostem v pohybu se stává, že nestačí tempu ostatních návštěvníků, velmi záleží na přístupu pracovníků muzea, ale i ostatních přítomných, na míře jejich tolerance a ochoty.

Sociální zázemí v institucích je důležité pro každého člověka. Osoby s postižením jsou návštěvníci se speciálními potřebami, od kterých se odvíjí větší potřeba odpočinku, např. mít možnost si během návštěvy sednout, mít k tomu vyhovující židli, dále mít v blízkosti občerstvení a vyhovující bezbariérové zvýšené WC.

Komunikaci chápeme jako mnohostranný a složitý proces dorozumění a dorozumívání, vzájemnou výměnu informací, sdělení, názorů a myšlenek mezi komunikačními partnery. Komunikace vzniká při sociální interakci a při společné činnosti s druhým člověkem, skupinou nebo početným publikem. Při návštěvě muzejní instituce se v jeden okamžik mohou setkat velmi různí jedinci, zdravý člověk, osoba s postižením, dítě, pracovník muzea apod. Tito všichni tvoří v určitý moment sociální skupinu se stejným sdílením,

probíhá mezi nimi komunikace ať už verbální či neverbální, navzájem se ovlivňují, dochází k sociální interakci.

Vstupováním do sociálních vztahů během návštěvy vzniká pocit sounáležitosti, začlenění se do společnosti. Tyto skutečnosti přinášejí pozitivní emoce, které se pozitivně odrážejí na duševním zdraví nejen jedince s tělesným postižením. Zdravotně znevýhodnění si z muzea odnáší zážitky, nové informace a v neposlední řadě také vzpomínky, které jim pomáhají při překonávání některých úzkostných stavů spojených s nemocí.

Doporučení pro praxi

Naše diplomová práce vychází z řady odborných názorů na problematiku muzejní pedagogiky a problematiku osob s tělesným postižením. V této souvislosti bychom rádi uvedli některá doporučení pro praxi. V první řadě je velmi důležitá osvěta o kulturním životě lidí s hendikepem nejen v obecné rovině, ale především je třeba se více zajímat o individuální potřeby těchto lidí. Dobrá informovanost v podvědomí veřejnosti přispívá ke snadnější integraci těchto osob do běžného života, protože jak jsme již zmiňovali v této práci, je normální být různí. Dále by bylo vhodné v rámci odborného vzdělávání pracovníků muzejních institucí, kteří přicházejí do přímého kontaktu s návštěvníkem, začlenit odborné kurzy zaměřené nejen na komunikaci s návštěvníky s hendikepem, ale také na umění vědět, jak správně uchopit člověka s berlemi a sníženou svalovou schopností, jak správně manipulovat s invalidním vozíkem při nabízené pomoci, tak aby nedošlo k poranění ani pracovníka instituce ani člověka s postižením.

DISKUZE

Každý v průběhu života vstupuje do různých sociálních skupin, které si vytváří soubor svých vlastních norem. Skupinové normy upravují vztahy a chování jejich členů navzájem, k jiným lidem a k jiným sociálním skupinám, regulují taktéž chování v různých sociálních situacích. Nemalý vliv na chování členů skupiny má také jejich ochota spolupracovat a přizpůsobit se požadavkům ostatních. (Vízda, 2010, s. 105-106)

V rámci provedených rozhovorů nám vyvstala důležitost přizpůsobení se majoritní společnosti lidem s hendikepem, jenž nemohou sami určité nepříznivé okolnosti ovlivnit či odstranit. Odpovědi probandů se shodují s autorkou Lucií Jagošovou (2014, s. 47), která uvádí, že pro tyto osoby je potřebné zajistit především dobrou přístupnost do muzea

a výstavních prostor, vhodné zázemí a dostatek odpočinkových zón. Také vzhledem k větší unavitelnosti je vhodný větší počet přestávek.

Na potřebnosti dostatku odpočinkových zón se shoduje jak s Jagošovou, tak s našimi probandy i Šerák, který upřesňuje, že odpočinkové zóny by se měly nacházet v celé přístupové trase a maximální vzdálenost mezi jednotlivými body umožňujícími oporu a posezení by neměla přesahovat 350-450 m bez zastávky. (2016, s. 20) Pokud nejsou návštěvníkům s tělesným postižením poskytovány dostatečné možnosti k uspokojení jejich specifických potřeb, vylučují je nedobrovolně z účasti na kulturním životě a dostávají je do sociální izolace. Vágnerová uvádí, že izolace od společnosti může vyvolávat pocit osamělosti, která je spojená se ztrátou mnoha sociálních kontaktů. (2000, s. 460)

Jak vyplývá z odpovědí našich probandů, i přes různé fyzické bariéry chtějí žít běžný kulturní život, překonávání bariér berou většinou jako výzvu, lze se shodnout i s názorem Novosada, že není při tom ani tak podstatné, zda se dotyčnému podaří dosáhnout všech vytyčených cílů, ale zásadní je spíše sama snaha, úsilí, smysluplná a respektuhodná aktivita, přinášející uspokojení. (2011, s. 66)

V rámci validity dat jsme konzultovali výsledná data s odborníky v muzeích, kteří potvrzují, že muzejní práce není jen o muzejní expozici, ale využívá i emoční stránku lidské osobnosti, která má také svůj etický rozměr. Je důležité brát ohled na vyspělost, věk, mentální připravenost a fyzické možnosti každého návštěvníka.

Muzea se v současné době snaží přicházet s programy pro návštěvníky se speciálními vzdělávacími potřebami. V rámci osobních a profesních zkušeností, kdy jsme pracovali čtyři roky v památkovém objektu jako průvodce, muzejní pedagog a asistentka ředitelky, podíleli se aktivně jak na organizačních procesech, tak na samotné práci a kontaktu s návštěvníkem, musíme dodat do diskuze i pohled z perspektivy pracovníka muzea. Programy zaměřené na konkrétní cílovou skupinu osob se speciálními potřebami si mohou dovolit velká muzea ve velkých městech, kde se dá předpokládat dostatečná návštěvnost. Ovšem pro většinu malých regionálních muzeí, v praxi tato prohlídka či program pro specifické skupiny neznamená žádaný přínos ani pro muzeum ani pro návštěvníka. Na přípravě programu se podílí několik zaměstnanců muzea, na prohlídku zaměřenou jen na specifickou cílovou skupinu v malém regionálním muzeu přijde velmi málo návštěvníků, kteří mají snížené nebo nulové vstupné, ekonomicky se tato prohlídka stává nevýhodná, sociální přínos je u ní také minimální, jednak pro její nízkou návštěvnost

a také, jak vyplynulo z našeho šetření, lidé s tělesným postižením chtějí být integrováni. Je třeba proto hledat co největší možnosti začlenění osob s hendikepem při běžném programu či prohlídce.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo zjistit v rámci rozhovorů s lidmi s pohybovým omezením, jak oni sami prožívají reálně návštěvy v muzejních institucích, jaký dopad má zdravotní postižení a znevýhodnění na jejich kulturní život.

Jsme si vědomi toho, že náš výzkumný soubor zahrnoval dvě zdánlivě rozlišné kategorie osob, a to lidi s tělesným postižením a seniory, které však spojuje společný znak, omezený pohyb. Víme, že bychom mohli udělat výzkum, při kterém bychom se zaměřili buď jen na respondenty s tělesným postižením nebo na skupinu seniorů. Ovšem práce muzejního pedagoga je v praxi taková, že často musí jednat při prohlídkách s různými lidmi (z minority i majority) v rámci jedné skupiny, operativně program či prohlídku přizpůsobit všem, lektor či průvodce málokdy dopředu ví, kdo se ve skupině sejde, je důležité umět komunikovat se všemi, najít společné znaky, které pomáhají při překonávání bariér, ale stejně tak je důležité udržet individuální přístup, což už je hlavně na vnímavosti a citlivosti konkrétního muzejního pracovníka.

Z rozhovorů s našimi respondenty vyplývá, že samotné vyrovnání se s postižením přináší velkou psychickou zátěž. Psychika je významným faktorem při prožívání. Je velmi důležité udržovat si duševní zdraví. Doporučená fyzická aktivita, při níž naše tělo vyplavuje na psychiku pozitivně působící endorfiny, u seniorů a lidí s tělesným postižením ustupuje do pozadí. Je proto třeba hledat jiné způsoby uvolnění a relaxace, více se zaměřit např. na kulturní život. Jedním z možných způsobů prožívání kulturního života jsou aktivity, které nabízejí muzejní instituce, ať už při výstavě samotné nebo doprovodných programech.

Na základě odpovědí respondentů jsme zjistili a zaznamenali, s jakými konkrétními překážkami se při návštěvě muzeí setkávají. Mnohdy se jedná o skutečnosti, které zdravému jedinci vůbec nevystanou v mysli, protože se s nimi nikdy nesetkal, nemusel je řešit a nenapadne ho, že to, co dělá automaticky, může být pro jiného zátěž, bariéra nebo problém. Dalším zjištěním v rámci našeho výzkumu je častá nevědomost, jak komunikovat s lidmi s postižením, mnohdy samotní respondenti musejí začít komunikaci, aby prolomili sociální a psychické zábrany.

Jak vyplývá z výše uvedeného, respondenti se setkávají v muzeích s častými bariérami, v celkovém pohledu však i přes všechny fyzické překážky a psychická úskalí spojená s postižením, které musí během návštěvy zvládnout, převažují u nich pozitivní emoce,

návštěva je pro ně přínosná. Návštěva muzea a kontakt s majoritní zdravou populací, je důležitý pro jejich kulturní život, který jim přináší nejen nové informace, ale také pocit sounáležitosti, sociální kontakt, začlenění do společnosti a přispívá k udržení jejich duševního zdraví.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] DOLÁK, Jan, Pavel HOLMAN, Lucie JAGOŠOVÁ, Vladimír JŮVA, Lenka MRÁZOVÁ, Michal ŠERÁK a Petra ŠOBÁŇOVÁ. *Základy muzejní pedagogiky: studijní texty*. Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2014. ISBN 9788070284414.
- [2] DROBNÝ, Tomáš, Michal ŠERÁK. *Senioři v muzeu. Metodický materiál*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2016. ISBN 978-80-7028-484-1
- [3] HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9
- [4] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2
- [5] ERNEKER, Jaroslav. *Základy komunikace*. Vyd. 1. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., 2004. ISBN 80-86708-02-0
- [6] JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír Jůva, Lenka Mrázová. *Muzejní pedagogika. Metodické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-207-9
- [7] JANIŠ, Kamil. *Úvod do problematiky volného času*. Opava: Slezská univerzita, 2009. ISBN 978-80-7248-530-7
- [8] JIŘIČNÁ, Lenka. [online] c 2017 [cit. 2018-02-11]. Dostupné z: <http://www.pohyblivost.cz/i-postizeni-umi-zit-naplno.php>
- [9] JŮVA, Vladimír. *Vývoj německé muzeopedagogiky*. Brno: Paido, edice pedagogické literatury, 1994. ISBN 80-901737-2-1
- [10] JŮVA, Vladimír. *Dětské muzeum*. Brno: Paido, edice pedagogické literatury, 2004. ISBN 80-7315-090-5
- [11] KIRCHNER, Jiří. *Psychologie prožitku a dobrodružství*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2562-5
- [12] KIRSTOVÁ, Alix. *Kniha o překonávání stresu*. Vyd. 1. Košice: Vydavateľstvo Oriens Košice, 1996. ISBN 80-88828-02-3

- [13] KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. ISBN 14-608-81
- [14] Konto bariéry. *Projekty*. [online] c 2015 [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <http://www.kontobariery.cz/Projekty/Mapy-bez-barier.aspx>
- [15] MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004. Pedagogický výzkum v teorii a praxi. ISBN 80-7315-078-6
- [16] MATOUŠEK, Oldřich, Jana KOLÁČKOVÁ, Pavla KODYMOVÁ. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X
- [17] MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4
- [18] MÜHLPACHR, Pavel. *Speciální pedagogika*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2010.
- [19] Národní muzeum. *Rekonstrukce*. [online] c 2011 [cit. 2018-02-10]. Dostupné z: <http://www.nm.cz/m/Rekonstrukce/>
- [20] NAŘÍZENÍ VLÁDY č. 222/2010 Sb. o katalogu prací ve veřejných službách a správě
- [21] NOVOSAD, Libor. *Tělesné postižení jako fenomén i životní realita*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-873-9
- [22] PÁVKOVÁ, Jřina. *Pedagogika volného času*. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-666-6
- [23] PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ, Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník. 3. rozšířené a aktualizované vydání*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.
- [24] SÝKORA, František. *Úvod do studia předmětu sociální komunikace*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2008.
- [25] ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0
- [26] ŠOBÁŇNOVÁ, Petra. *Edukační potenciál muzea*. 1. vydání. Univerzita Palackého v Olomouci 2012. ISBN 978-80-244-3034-8

- [27] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-308-0
- [28] VÍZDAL, František. *Sociální psychologie*. Brno. Institut mezioborových studií, 2010
- [29] WROCZYNSKI, Ryszard. *Sociálna pedagogika*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo Bratislava, 1968. ISBN 67-235-68
- [30] Zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. č. 1: Muzejní pedagogika v poli vybraných pedagogických disciplín (Jagošová, Jůva, Mrázová, 2010. s. 86).....	16
Obrázek č. 2: Paradigmatický model v grafickém znázornění (Vlastní výzkum, 2018).....	43
Obr. č. 3: Paradigmatický model sestavený v rámci axiálního kódování (Vlastní výzkum, 2018).....	60
Obr. č. 4: Paradigmatický model selektivního kódování (Vlastní výzkum, 2018).....	62

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Základní údaje o probandech (Vlastní výzkum, 2018).....	44
Tabulka č. 2: Kategorie: Postižení (Vlastní výzkum 2018).....	47
Tabulka č. 3: Kategorie: Akce pořádané muz. institucemi (Vlastní výzkum, 2018).....	50
Tabulka č. 4: Kategorie: Ovzduší (Vlastní výzkum, 2018).....	53
Tabulka č. 5: Kategorie: Zázemí (Vlastní výzkum, 2018).....	54
Tabulka č. 6: Kategorie: Komunikace (Vlastní výzkum, 2018).....	55
Tabulka č. 7: Kategorie: Přínos (Vlastní výzkum, 2018).....	56

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Rešerše odborné literatury

Příloha P II: Slovníček pojmů

Příloha P III: Otázky k rozhovorům

Příloha P IV: Přepis rozhovoru

Příloha P V: Kategorie, její vlastnosti, dimenze a kódy

Příloha P VI: Osvědčení kurzu muzejní pedagogiky

PŘÍLOHA P I: REŠERŠE ODBORNÉ LITERATURY

Doc. PhDr. Vladimír Jůva, CSc. je vedoucím Katedry pedagogiky sportu Fakulty sportovních studií Masarykovy univerzity, kde přednáší pedagogické disciplíny v učitelských i neučitelských studijních programech. Externě vyučuje muzejní pedagogiku na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Ve výzkumné práci se zaměřuje na kulturní a muzejní pedagogiku a na pedagogiku sportu. Mezi jeho hlavní monografie mimo jiné patří *Vývoj německé muzeopedagogiky* a *Dětské muzeum-Edukační fenomén pro 21. století*. Z těchto publikací bude v diplomové práci čerpáno. Publikace *Vývoj německé muzeopedagogiky* popisuje rozvoj této vědecké disciplíny jak v bývalém západním Německu, tak také v bývalé NDR. Dále mapuje pracovní pole a profesionální přípravu muzejních pedagogů. Kniha *Dětské muzeum – Edukační fenomén pro 21. století* přináší informace o rozvoji dětských muzeí ve světě i u nás. Zmiňuje vznik našeho prvního dětského muzea v Brně při Moravském zemském muzeu. Zabývá se také sociálními aspekty dětských muzeí.

Mgr. Lucie Jagošová, Dis. absolvovala v letech 1997–2000 Vyšší odbornou školu informačních a knihovnických služeb v Brně, dále v letech 2000–2005 obory muzeologie a pedagogika na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. V letech 2000–2006 pracovala v Muzeu města Brna. V současné době působí v Ústavu archeologie a muzeologie Masarykovy univerzity jako asistentka. Přednáší v Metodickém centru Moravského zemského muzea pro budoucí muzejní pedagogy. Společně s Vladimírem Jůvou a Lenkou Mrázovou vydali publikaci *Muzejní pedagogika – Metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Toto dílo se mimo jiné zabývá předmětem, infrastrukturou a pracovním polem muzejní pedagogiky, hledá odpověď na otázku, kdo je muzejní pedagog, věnuje se postavení muzejní pedagogiky v systému věd.

Mgr. Lenka Mrázová absolvovala v letech 1997–2003 muzeologii, historii, sociální pedagogiku a poradenství na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Mezi lety 2003–2004 pracovala jako muzejní pedagog v Muzeu romské kultury v Brně a v letech 2004–2007 se spolupodílela na koncepci a realizaci vzdělávacích projektů ve spolupráci např. s Katedrou občanské výchovy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, Anne Frank House Amsterdam nebo Vzdělávacím a kulturním centrem Židovského muzea v Praze. Od roku 2004 externě vyučuje muzejní pedagogiku a didaktiku v Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity a taktéž jako Lucie

Jagošová přednáší v Metodickém centru muzejní pedagogiky v Moravském zemském muzeu. Od roku 2007 působí i jako lektorka Nástavbového kurzu Školy muzejní propedeutiky - Muzejní výstavnictví Asociace muzeí a galerií České republiky. Kromě spoluautorství na již výše zmíněné knize se také podílela na vzniku publikace ***Základy muzejní pedagogiky*** kolektivu autorů vyučujících v Metodickém centru Moravského zemského muzea. Tyto studijní texty slouží k výuce muzejních pedagogů. Je v nich zahrnut úvod do muzeologie a andragogiky, dále plánování edukačních aktivit, marketing a komunikace v muzeu. Nabízí cenné informace k problematice návštěvníků se speciálními vzdělávacími potřebami. Metodické centrum muzejní pedagogiky vydalo též metodický materiál *Návštěvníci s mentálním postižením* autorky Soni Mertlové. Ačkoliv se budeme v této práci věnovat výzkumu s lidmi s tělesným postižením, publikace věnovaná návštěvníkům s mentálním postižením přináší zajímavý pohled na adaptabilitu a socializaci nebo integraci a inkluzivní postoj.

Doc. Mgr. Petra Šobánková, Ph. D. je garantem studia na Katedře výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci pro magisterský obor Muzejní a galerijní pedagogika. Je autorkou mimo jiné i knih ***Muzejní edukace a Edukační potenciál muzea***. Také se podílí v Metodickém centru Moravského zemského muzea na vzdělávání muzejních pedagogů. Kniha *Muzejní edukace a Edukační potenciál muzea* nabízí pohled jak na současné muzeum, tak na jeho historický vývoj. Otevírá diskuzi o edukačním potenciálu a edukační úloze muzea.

Pohled na sociální práci přináší publikace ***Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi***. Jak již název napovídá autoři Oldřich Matoušek, Jana Koláčková a Pavla Kodymová rozvádějí úskalí různých skupin lidí v rámci práce sociálního pracovníka či pedagoga. Mimo jiné, a to je pro naši práci důležité, je to skupina osob s tělesným postižením a senioři.

Knihu ***Sociální pedagogika*** napsal Ryszard Wroczynski, který je považován za významného představitele polské sociální pedagogiky. V publikaci se věnuje předmětu a úloze sociální pedagogiky, a především působením sociálního prostředí na vývoj a osobnost člověka.

V roce 1981 vyšla publikace ***Handbuch Museuspädagogik: Orientierungen und Methoden für die Praxis***. Její autoři jsou Klaus Weschenfelder a Wolfgang Zacharias. Tato rozsáhlá práce se stala asi nejvlivnější německy psanou příručkou pro muzejní pedagogy. Ve

čtyřech obsažných kapitolách se autoři věnují vymezení muzea jako místa učení, didaktickým aspektem učení v muzeu, zejména obsahu, formám a metodám muzejní edukace. Podrobně se zabývají různými podobami muzejní edukace v praxi. Zaobírají se také perspektivami dalšího vývoje muzejní pedagogiky a upozorňují na nutnost řešit některé její problémy, jako např. profesní přípravu muzejních pedagogů, spolupráci mezi muzeem a školou nebo využití muzeí pro volnočasové aktivity.

Kniha *Tělesné postižení jako fenomén i životní realita* si klade za cíl věnovat se vybraným filozofickým, sociálním, etickým, pedagogickým a lidskoprávním aspektům tělesného postižení. Snaží se upozornit na to, co může vnášet tělesné postižení do života člověka, s jakými překážkami různého druhu se mohou lidé s tímto hendikepem potýkat jak ve vztahu ke společnosti, tak ve vzájemných vztazích s ostatními.

PŘÍLOHA P II: SLOVNÍČEK POJMŮ

Muzeum je v České republice definováno jako instituce, která získává a shromažďuje přírodniny a lidské výtvořiny pro vědecké a studijní účely, zkoumá prostředí, z něhož jsou přírodniny a lidské výtvořiny získávány, z vybraných přírodnin a lidských výtvořin vytváří sbírky, které trvale uchovává, eviduje a odborně zpracovává, umožňuje způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu jejich využívání a zpřístupňování poskytováním vybraných veřejných služeb, přičemž účelem těchto činností není zpravidla dosažení zisku. Galerii je muzeum specializované na sbírky výtvarného umění. Veřejně prospěšnými službami poskytovanými muzeem k uspokojování kulturních, výchovných, vzdělávacích a informačních potřeb veřejnosti (dále jen "veřejná služba"). Veřejné služby jsou zčásti nebo zcela financovány z veřejných rozpočtů. (Zákon č. 122/2000 Sb)

Kromě institucí nazývajících se muzeem, fungují se stejným či obdobným posláním i další kulturní instituce jako historické památky, botanické zahrady, galerie umění, kulturní střediska či přírodní rezervace, které pečují o hmotné i nehmotné zdroje kulturního dědictví.

„Kultura je komplex materiálních, především ale nemateriálních výtvořin (poznatků, idejí, hodnot, morálních norem aj.), které lidská civilizace během svého vývoje vytvářela. Toto „kulturní dědictví“ si lidstvo předává z generace na generaci.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 135)

„Humanismus (lat. Humanus = lidský) je antropocentrická koncepce, jejímiž základními pilíři jsou hodnota člověka a jeho práva. Humanisté se v praktické rovině snaží o vytvoření podmínek k důstojnému životu každého člověka: mladého i starého, zdravého i nemocného.“ (Haškovcová, 2010, s. 19)

Sociální adaptace je přizpůsobení se člověka novým sociálními podmínkám. (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 12)

Gerontagogika je obor pedagogiky, který se zabývá vzděláváním a učením lidí v seniorském věku. (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 84)

Zdravotní postižení je v českém prostředí užívaný výraz, který vypovídá o tom, že je nějak narušeno zdraví člověka. Označuje fakt, že je nějak porušena, omezena nebo znemožněna určitá funkce nebo schopnost podat výkon v nějaké činnosti. (Novosad, 2011, s. 90)

Handicap, hendikep je nepříznivá sociální situace člověka vyplývající z poruchy nebo omezené schopnosti. Hendikepovaná osoba nemůže naplňovat očekávání, která jsou v dané

kultuře a době spojována s normalitou – vždy záleží na okolnostech a podmínkách. Hendikep jako možný sekundární důsledek nemoci či postižení je víceméně společenský pojem, stejně jako zdravotní postižení, který se odvíjí ze vztahu mezi tělesným, smyslovým nebo psychickým poškozením a společenským prostředím. (Novosad, 2011. s. 91)

Sociální klima. Tento termín se většinou používá ve vztahu ke škole, kde se hovoří o sociálním klimatu třídy či celé školy. Lze jej však aplikovat na sociální prostředí muzea, kde se setkáváme s vhodnými podmínkami pro jeho utváření. Jde zejména o spolupráci všech účastníků, pomoc a podporu muzejních pedagogů, lidskost v jednání, potěšení a radost ze společenství a vzájemné respektování účastníků muzejně pedagogických programů. (Jůva, 2004, s. 155)

Vyrovňování příležitostí je proces, jehož prostřednictvím jsou různé systémy společnosti např. činnosti, služby a informace zpřístupněny všem lidem, obzvláště osobám se zdravotním znevýhodněním. (Matoušek a kol., 2005, s. 92)

„Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení spánku a času věnovanému práci, péči o domácnost a rodinu.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, s. 274)

Ryszard Wroczynski uvádí, že volný čas je společenská hodnota a o způsobu využívání této hodnoty rozhoduje výchova, kterou je třeba organizovat tak, aby od nejmladších let vedla k návykům racionálně trávit volný čas. (1968 s. 234)

Ontogeneze je biologický vývoj jedince od zárodku až do zániku. (Klimeš, 1981, s. 489)

PŘÍLOHA P III: OTÁZKY K ROZHOVORŮM

Úvodní otázky:

1. Souhlasíte s nahráváním tohoto rozhovoru a jeho využitím pro moji diplomovou práci?
2. Jaký je Váš věk?
3. Můžete stručně popsat, jaké je Vaše zdravotní omezení v pohybu?
4. Jaké máte nejvyšší dosažené vzdělání?
5. Jak často navštěvujete muzea, památky a jejich doprovodné programy jako jsou koncerty, ohňostroje, jarmarky, různé besedy, vystoupení a výstavy?

Hlavní otázky

1. Co všechno si musíte před návštěvou zjistit?
2. Co Vám chybí při návštěvách?
3. Jakou roli hraje cena vstupného?
4. Jak se k Vám chovají ostatní návštěvníci během prohlídky?
5. Jak s Vámi komunikují a jak se k Vám chovají pracovníci muzejních institucí?
6. Je něco, co Vás na průvodcích vyloženě štve?
7. Jak se cítíš při a po návštěvě muzea, památky či nějakého jejich doprovodného programu?
8. S kým nejčastěji navštěvujete kulturní zařízení?

Děkuji za rozhovor a Váš čas.

PŘÍLOHA P IV: PŘEPIS ROZHOVORU

1. Souhlasíš s nahráváním tohoto rozhovoru a jeho využitím pro moji diplomovou práci?

„Jasně souhlasím.“

2. Kolik je Ti roků?

„Eště je mě 50. Já byt zdravé tak je mě furt 40.“ (Smích)

3. Můžeš stručně popsat jaké je Tvoje zdravotní omezení v pohybu?

„No tak u mě je to zřejmý, že vlastně já nepohnu vůbec ničím, já hýbu vlastně jenom hlavó a ramenama, takže si neudělám vůbec nic. Nic si nezmáčknu, nic si nepodám, jenom co jde udělat hlavou a ramenama no, ale vono v této době se dá ovládat pusó počítač, taky jezdím na elektrickým vozíku sám, jako dá se v této době fungovat, ale potřebuju k sobě někeho kdo mě vlastně ať ten počítač podádá nebo nainstaluje, nebo mě dá do toho vozíku a přidělá mě ovládání pusou, tak se dá vlastně v této době takhle fungovat.“

4. Jaké máš nejvyšší dosažený vzdělání?

„Vyučenej.“

5. Jak často navštěvuješ muzea, památky a jejich doprovodné programy jako jsou koncerty, ohňostroje, jarmarky, různé besedy, vystoupení a výstavy?

„Já se snažím co nejvíc, tak vlastně teď je zima, takže toho moc není, ale přesto jsme byli třeba na plese, v sobotu valíme na muzikál. Byli jsme na rozsvěcování vánočního stromku. Každý týden, kdyby bylo teplo tak i několikrát týdně, památky navštěvuju rád, ale to je hlavně v létě. Omezuje mě zima, v posteli mě to nebaví já jsem strašně rád mezi lidma. Já když můžu tak bych prostě vymýšlel minimálně každej víkend něco.“

6. Co všechno si musíš zjistit před návštěvou?

„Tak jasně, dycky je to trochu problém, vyberu si co bych chtěl, třeba jak jsem si vybíral dva roky zpátky. Chtěl sem strávit víkend někde po zámkách, tak sem si zjišťoval na internetu, kde jaký zámky jsou bezbariérový, tam jsem zjistil, že jsou různý okruhy, jeden je bezbariérověj, druhej není nebo jsou tam třeba dva schodky, ale že tam mají buď plošinu, která mě pomůže to překonat nebo nějakej kastelán, že mě pomůžou nebo to prostě hold není. Takže našel jsem si pár zámků, který jsou a takhle jsem to dělal se všeckým. V dnešní době, když jedeme po nákupech tak obchody jsou už bezbariérový tam není problém. Do kina

bezbariérový. Ale muzea a památky, tam se musím dívat, jestli to je bezbariérový, já nemusím hledat bezbariérový WC, protože mám vývod přímo z močovýho měchýře do katetru, ale ti co mají špatné jenom nohy a potřebují se cévkovat, potřebují bezbariérové záchod. Mě stačí když kamkoliv jedu, aby byl bezbariérové přístup, abych se tam prostě dostal. Někdy uvádí bezbariérové přístup, ale je tam třeba jeden schodek 5 cm, na mechanickém vozíku to není zas takové problém jeden schodek, buď někdo tě pomůže nahnout nebo kdo má zdravý ruky, tak se nahne a těch 5 cm překoná, ale já s elektrickým vozíkem 5 cm nepřekonám, to má se mnou 250kg a můžu překonat max 3cm, takže já když někam chcu, musím se dívat, jestli je to opravdu bezbariérový, se ptám, předem si volám na cokoliv se chcu jít podívat, jestli je to bezbariérový a jestli opravdu tam není nikde víc jak 3 cm schodek. Pokud jo, tak už když tam chcu jít, už to musím řešit tak že, buď si беру s sebou i mechanickej vozík a někdo mě přesadí nebo jedu rovnou elektrickým nebo pardon mechanickým, protože ten má 20kg, já osobně 80 a když jsou tam dva chlapi, tak prostě mě vynesou do pár schodků. Takže to je základ, kamkoliv chcu jet musím se dívat, jestli je to opravdu bezbariérový, protože vesměs z 95% jezdím všady elektrickým, aby mě nemusel kdo jede se mnou tlačit, abych byl co nejvíc samostatnej.No, takže hlídám si tu výšku.“ „A jak je to prostorově, když se potřebuješ třeba otočit nebo tak?“ „ No mě stačí metr, jako uvádijou, co je bezbariérový tak by mělo být metr padesát uličky, ale já se zvládnou otočit na metru deseti, já se otáčím aji ve výtahu. Na tým elektrickým se otočím na místě, oni jsou dva druhy elektrických jsou čtyřkolky co mají 4 kola, ty potřebují větší okruh, ty se otáčí že potřebují hodně místa a co já mám tu šestikolku, tak ta se otáčí přímo na místě, takže já si hlavně hlídám tu vejšku, aby tam nebylo víc jak 3 cm. To je pro mě důležitý.Ti, co se obsluhují rukama samy, tak si hlídají jaký sou záchody pro ně, když se cévkují. Já si nehlídám záchody. Jinak v této době člověk najde vesměs na internetu co se týče toho parkování, že zajede, abych nemusel moc daleko. Jako určitě se to hodně lepší. Jako já sledují jak jezdím cvičit do Fénixu v Brně, ti sevlastně věnujó lidem po postižení míchy. A voni teďka udělali takovej novej projekt s Českou televizí brněnskou, že jezdijou po Brně natáčet, vždycky nějakej vozičkář jde s nima a natáčijou třeba jak jede do divadla, kde parkuje, kamera jde s ním dovnitř, kama se dostane jaký jsou tam výtahy, kde bude jako sedět s tím vozíkem, toalety a takhle všechno a teďka prostě nahrají profesionálně a dělají šoty z toho, kde se člověk všude dostane, nádraží vlakový, různý restaurace, úřady různý právě. A aby to bylo dostupný a lidi si to mohli prohlídnout, kde se všude dostanou. Ale myslím, že se to zlepšuje, jsem teďka osmým rokem na vozíku a opravdu je to lepší aji chodníky nebo takhle, mys-

lím si že se na to dost myslí. Já když si vymyslím, kam bych chtěl jet, tak si to obvolávám a zjišťuju si to sám, přímo vždycky s majitelem nebo personálem. Byl můj sen dostat se do například do Alp, chtěl jsem sice lyžovat, ale to nemůžu, tak aspoň se dívat. Tak partia, že mě tam vezmou, tak jsem si na internetu tak dlouho hledal, až sem si našel, penzion, kde se mluví dokonce česky, bezbariérový přístup a je ten majitel je ze Šlapanic, takže sme se na všem domluvili. Já jsem pak dělal článek do toho Fénixu, že se dá cestovat aji v Alpách, když se člověk nehýbe....a tak ty informace předávám o všech akcích, i o muzeích a památkách, všechno, kde získám nějakou osobní zkušenost.... Tak se dá vše zařídit i takhle. Já vlastně všechno si hledám na internetu, vymyslím si trasu kam chci a pak si zjistím,co bych tam chtěl navštívit a to co chcu navštívit, tak si seženu někoho, kdo je kompetentní semnou o tom mluvit a může mě podat o tom informace. Řeknu jim, že se nehejbu vůbec, teď právě hledám dovolenou v červnu bych chtěl do Jeseníků, tak tam mám teďka domluvenej jeden penzion, oni teda že nejsou úplně bezbariérový, ale domluvili sme se, že autem najedu před to, tam mě chlapi předělají do mechanickýho a vyjedeme zadem přes zahradu do prvního poschodí a tam už je to bez schodku, vnitřek taky není úplně bezbariérovej, ale jsou tam osmdesátky dveře dovnitř, chlapi mě hodijou do postele, že to zvládnem i když to není úplně bezbariérový. Tak že si to domluvím právě s tím majitelem, vysvětlím mu jak se situace má, takže normálně bezbariérový to není, elektrickým se tam nedostanu, ale takhle na tu jednu noc to prostě zvládnou, když mě přenesou kam potřebuju. Já se chcu jet podívat na Dolní Moravu, tam je to co na Lipně, ta vyhlídka v korunách stromů. Na Lipně se mě to moc líbilo, tak doufám že na té Moravě to bude něco podobnýho.“

7. Co Ti chybí při návštěvách muzeí?

„Tak to teď nevím. Možná jako otázka pro někoho, kdo má ruky a obsluhuje se sám, a chybí mu něco čím by si mohl pomoci, protože já ať kamkoliv jedu, tak musí u mě někdo být, kdo mě dveře otevře, zmáčkne za mě čudlík, takže asi takhle nic nepotřebuju že by mě něco chybělo, mám tu prodlouženou ruku v podobě asistenta. Pro mě zase nejdůležitější nic vyššího jak 3cm, už když vyjízdim ze silnice na obrubník, někde to mají vyvýšený že už je to třeba skoro 5cm, ale je to obloukový tak to třeba přejedu.“

8. Jakou roli hraje cena vstupného?

„Takhle, zatím co jsem byl na akcích nebo v divadle, nebo na zámku, dycky mám já zdarma a asistent, protože já su ZTP/P, tak kdo jde se mnou tak to má za polovic nebo za korunu, prostě můj lístek je většinou zvýhodněnej a doprovod to má za polovic. Vždycky je

to hodně zvýhodněný, a když du tady u nás, tak po mě peníze ani nechcou, takže dám takhle do kasičky, přispěju, jinak cena, i když je to něco oficiálního tak se to dá. Hodně mívám za korunu nebo za padesát. Pro mě ZTP/P jsou ty výhody dobrý. “

9. Jak se k Tobě chovají ostatní návštěvníci během prohlídky?

„Jsou velice ochotní, někdo je vidět že se třeba stydí a já zas teda když někde su, tak se snažím dat najevo, že se nemusijou dělat že mě nevidí. Oni spíš hlavně neví, jak mají se mnou komunikovat. Já jim rozumím, já je chápu, proto se snažím s kýmkoliv dat najevo, že když tam su já, tak aby se v mé společnosti bavili normálně jak kdybych byl zdravěj, že nemusijou mět nějakěj ostych. Takže začnu tu komunikaci třeba já, abych prolomil tu bariéru, nemám s tím problém, když dojedu mezi nějaký lidi který neznám, a tím že tam s něma budu nějakěj čas trávit, tak nemám problém vzít si řeč, nějak se představit nebo dat o sobě vědět, že nemusijou mít obavy se na mě dívat nebo se zeptat, nebo něco říct aby to nebylo blbý nebo tak...No jako jo, jsou různý případy. Je to trochu jiný se mnou, společnost už je zvyklá na lidi vozíčkáře, kteří se tlačí samy, ale já s ovládáním vozíku pusou nejsem tak obvyklý, tak se po mě dívají, upřímně řečeno kdo by se nepodíval. Nejlepší jsou malý děcka. Nedávno jsme potkali děcka ze školky a když jsem se vracel tak říkají „už je tady zas ten divnej vozejk, co to je za divnej stroj?“ (smích), ale jako zkušenosti různý, že když někde jedu a je tam maminka s děckem, a ten chlapeček nebo holčička se podívají a hned se maminky něco ptá, většinou ty maminky dost často sivšímám, že říkají nech toho nebo nedívej se. Ted ti nebudu odpovídat, prostě odsekne ho. Jestli je jim to blbý přede mnou...asi. Třeba ted' naposledy když jsem byl, byli tam dva chlapečci, pořád se na mě dívali, tak sem s nima navázal kontakt, pak chodili prohlíželi si vozék, ale děcka jsou bezprostředný, ty jsou v pohodě. Maminky jak kdy, ale aji když mě někdo nezná, cokoliv, nabízivou mě pomoc. “ „Potřebuješ přestávku nebo pojedem dál? “ „V pohodě pojedeme, ptej se. “

10. Jak s Tebou komunikují a jak se k Tobě chovají pracovníci muzejních institucí?

„No, někdy trochu jo, oni hlavně neví, jak se mnou mají komunikovat. Většinou, když začnu mluvit a vidí, že se bavím normálně, tak se taky chovají normálně. Někdy se na mě dívají lítostivě, to mě příjemný není. “

11. Je něco, co Tě na průvodcích vyloženě štve?

„Já jsem se neseťkal s ničím, přemýšlím jestli mě někdo třeba nějak dělal zle nebo něco, nevím, nenapadá mě žádná negativní zkušenost. Jako že by mě někdo někdy odmítl pomoc se mě asi nestalo. Jednou při cestě mě spadla noha ze stupátka a dál sem nemohl, protože

bych si ju přejel, tak sem čekal než někdo pude a šla proti mně taková mladá holka, já nevím 19 let, tak sem čekal až se přiblíží a říkám „slečno prosím mohla byste mě zvednout nohu?“ (smích), tak mě dala nohu na stupátko a pokračoval jsem dál no. Ale že by mě někdo něco odmítl třeba pomoci..... naštěstí jsem tu zkušenost negativní neměl.“

12. Jak se cítíš při a po návštěvě muzea, památky či nějakého jejich doprovodného programu?

„Zní to možná blbě, já se líp cítím mezi zdravěma než mezi postiženěma, já když su někde, kde se pohybujou kolem mě furt jenom postižení, já mám z toho depku. Ale když su sám mezi stovkou zdravých, tak se cítím jako ryba ve vodě, pro mě je to lepší. Říkám nemám žádný špatný zkušenosti, rád jsem mezi zdravejma lidima. Vůbec mě to nedělá nějak zle, že se nehýbu vůbec že pohnu jenom hlavou a všichni okolo se hýbou normálně. Přemýšlel jsem, proč se mezi samýma postiženýma necítím dobře, jestli su tam jedinej, kdo nepohne ničím, jsou tam lidi co tam aspoň jednou rukou hýbou. Ale když seš mezi zdravejma tak seš na tom taky nejhůř.... Já vím, ale to mě vůbec nevadí. Přemýšlel jsem proč mě znervózňuje, to, že tam mezi postiženýma, jsou přeci taky na elektrických, ale ovládají to rukou, že si podají pítí nebo si zmáčknu výtah, já musím dojet před výtah a čekat až někdo de, až mě zmáčkne výtah, tak musím počkat až ho přivolá, pak já du dovnitř požádám ho aby mě to zapl, pak jedu sám. Ale já prostě mezi těma postiženýma,..... já nevím, já sem přemýšlel proč, jestli sem jim záviděl, že mají aspoň tu ruku, nevím, já si myslím, že nezávidím nikomu nic, ale prostě, nevím já sem na to sám nepřišel, proč se cítím líp mezi zdravěma než mezi postiženěma. Když někde jedu a tam sou dva postižení to je v pohodě, ale jak su někde kde sou všichni na vozičku, tak se tam necítím, tam jde na mě prostě depka, bere mě to energii. Já rád chodím mezi zdraví lidi. I když budu někde sedět na chodbě a kolem mě budou chodit zdraví lidi, tak mě to nevadí. Když někde sem a je to tam dobrý, tak napíšu třeba do Fénixu, že sem byl spokojenej, dám o tom vědět ostatním postiženým. Co sem viděl abych se podělil s ostatníma abych ukázal že i když sem vochrnutej.. já sem byl třeba nadšenej, že sem byl 3000m vysoko, to bylo něco nádhernýho, nebo když sem letěl motorovej paraglajdyng já ochrnutej. Já sem říkal tomu kdo to řídil, že se ničeho nechytanu, že pokud mě uváže tak, že nevypadnu, tak že sem ochotnej do toho jít. Šel sem první a potom se přihlásilo dalších 20 vozičkářů. On řekl, že když to zvládne se mnou tak už to zvládne s každým. Když seš 200m vysoko a ten padák se s tebou nahne, tak se chystneš no, ale já se nemám čím chytnout. Když budete věřit že nevypadnu, protože by ste letěl k zemi taky, tak dem do toho. Byl to nezapomenutelnej zážitek, rád se o něho dělím. Potřebuju se prostě

dostat ven, neležet celý den jenom v posteli. Kamkoliv...jakýkoliv akce jsou pro mě důležitý“

13. S kým nejčastěji navštěvuješ kulturní zařízení?

„Bud' sám s asistentkou, nebo s přáteli a s asistentkou...ta je ...to jsou moje ruce.“

PŘÍLOHA P V: KATEGORIE, JEJÍ VLASTNOSTI, DIMENZE A KÓDY

KATEGORIE	VLASTNOSTI	DIMENZE	KÓDY
POSTIŽENÍ	Samostatnost	Omezená	Pocity Úzkost Únava Pláč
	Psychika	Podlomená	Nejistota Trvání Beznaděj Smíření

KATEGORIE	VLASTNOSTI	DIMENZE	KÓDY
AKCE POŘÁDANÉ MUZEJNÍMI INSTITUCEMI	Bariéry	Časté	Terén Schody Přístup
	Sdílení	Potřebné	Ostatní postižení Stůl Cena Parkování

KATEGORIE	VLASTNOSTI	DIMENZE	KÓDY
OVZDUŠÍ	Klima Tlak	Různé Občasný	Neochota Pomalost Tolerance Nedočkavost Zdržování Netolerance Ochota

KATEGORIE	VLASTNOSTI	DIMENZE	KÓDY
ZÁZEMÍ	Sociální Odpočinek	Důležité Nutný	Dostupnost Občerstvení Židle Toalety

KATEGORIE	VLASTNOSTI	DIMENZE	KÓDY
KOMUNIKACE	Zaměstnanci Ostatní návštěvníci Děti	Váhaví Nežívám se Bezprostřední	Lítost Pomoc Být slyšen Upozornění Okřiknutí Nabídka

KATEGORIE	VLASTNOSTI	DIMENZE	KÓDY
PŘÍNOS	Začlenění Sounáležitost Pozitivní emoce	Střídavé Častá Výrazné	Společnost Zdraví Informace Potěšení Uvolnění Pohoda Zážitky Vzpomínky

MCMP METODICKÉ CENTRUM MUZEJNÍ PEDAGOGIKY

OSVĚDČENÍ o absolvování kurzu Základy muzejní pedagogiky 2015/2016

realizovaného za podpory Ministerstva kultury a úspěšně obhajobě závěrečného projektu

Šárka Drápalová

Mgr. Jiří Miliček, Ph.D.
ředitel MCMP

Mgr. Tomáš Druhoň
vedoucí Muzejního centra muzejní pedagogiky

Mgr. Lenka Mlázirová
ředitelka Muzeja a muzejní pedagogiky

Moravské zemské muzeum, 13. června 2016